



Издава један пут на месец.

Стоји на годину: 4 фор. 80 новч.
12 дин., 14 фран. или 5 руб.

Свеска 4.

У Бечу октобра 1887.

Година I.

Преплате се шаље унутрашњом, а
рукописи у плаћеном писму на:
Verlag des „Nemanja“ in Wien, III.,
Hauptstrasse 22.



Пада снег.

Новела од Еириха Кастелнуова.

На термометру је тек један степен над нулом. Небо је покривено белим облацима знак рђава времена: ваздух је оштар и хладан, на што онда стоји у својој соби на прозору пре подне у 9 часова сињор Одоардо?

Аха, сад сам се сетно.

Преко од његова прозора је прозор сињоре Евелине. Изгледа, као да и она хвата свеж ваздух. У оделу у којем је снавала, стала је на прозор. Сваки час јој падају на чело лене, плаве витице, а она их опет лако и весело подиже.

Уска је улица, те тако могу по вољи разговарати они с једне стране с онима на другој. У ово зло време отворена су само два прозора, и то сињора Одоарда и сињоре Евелине.

Мора се признати, да је сињора Евелина дивна, омалена жена. Она је удовица, а тек јој је двадесета. Коса јој је течно злато, лице јој је дивно помешано бело и румено, носић јој је мален, мало горе уздигнут и ако не грчки, ипак је дивнији, но кад би и грчки био. Када се смеје, а то радо чини, виде се два низа зуба белих као снег.

Ох, сињора Евелина, већ почињем да верујем, да сињор Одоардо, не баш, да нема право, што стоји на прозору и пушта свеж ваздух у собу, у место, да мудро затвори крила на прозорима, те да седне крај пећи, у којој весело ватра светлца.

Тако млада и већ удовица! Сирота сињора Евелина! Она је сама у свету. Да бине, да сад опет мисли, како ће другоме да поклони руку и срце.

Треба, да се зна, да је сињор Одоардо човек у стању, а у четрдесетој години, на, што још много више вреди, и он је удовица. Да дивне грађе за уметовање!

Свадба — биће крај. Такве се афере обично тако свршују.

Свадба — то је брзо изречено. Сињор Одоардо још се не одлучио. Само би требало пре свега, неки односај, па би — боји с' — крај био неодлучности му. *Ergare humanum est.* Сињора Евелина је искрена жена. Она не зна ни за какву трговину, она хоће мука.

Једно стоји: да тако не може дуго остати. Сувише су честе посете сињора Одоарда сињори Евелини, па још на то они разговори с прозора. Мора се одлучити, а сињор Одоардо боји се, да га како не искушају пре, не што би имао вољу, па можда баш онда кад би удовица ишао у посету последњи пут.

Собна врата сињора Одоарда баш су према прозорима. По хладну ваздуху, што је јурнуо у собу, осетио је, да су се врата отворила и док се он окренуо, викне му децја глас:

„Збогом оче! Идем у школу!“

„Добар дан, Дорета!“ одговори сињор Одоардо.

Сигне се и полуби дивно девојче од својих осам до девет година. У исти мах чуо се глас и с оног прозора од прека: „Добар дан, Дорета!“

Дорета не изгледаше баш весело, када је видела, да јој се отац разговара са сусеткињом, а сад, кад ју је ова поздравила, још се већма намрштила. Захвали јој непријатно са: „Добар дан!“

За тим се удаљи с корницима на руци.

Дорета је баш на крају срца, не би много требало, па да је раслачемо.

„Вапредио ми се то дете свиди,“ рече сињора Евелина, а у тим речима беше толико нежности. „Али ме ипак она не воли.“

„О не верујте то. Шта може она, кад је од природе, тако повучена.“ То беше одговор сињора Одоарда. Он је у срцу своме потпуно био уверен, да му ћерка није најбоље расположена према сињори Евелини.

Међу тим се све већма осећала хладноћа и ветар је разпосио снег по улицама све у ковитлац. Ако не бисмо хтели, да кроз и кроз прозебемо, то се морамо чувати од оваква хладна ваздуха.

„Пада снег,“ рече сињора Евелина, погледавши горе. „Морам се још за много што шта, да побринем. До виђења!... Ви ћете ме касније посетити?“

„За цело: радо и весело!“

„До виђења!“

Сињора Евелина затвори прозор осмехнувши се умиљато, кимне главом још једном на суседа, и нестале је.

И сињор Одоардо отиде с прозора. Осетио је, да је у соби ужасна зима као у Сибирији. Баца неколико цепаница у пећ, клекне и потпиривање мехом ватру. Ватра је весело пламтела и кврикала, а на анд је бацала живи одсејај. На пољу су падале пахуљице за пахуљицама, наравно ретке и полагано. Можда ће скоро престати снег. Руке у шнаг, с погнутом главом мерио је сињор Одоардо своју собу, преко и уздуж. Узбуђен је, веома је узбуђен а са самим собом са свим је незадовољан.

Да ли је он баш доиста залубљен у сињору Евелину? Од кад се познају? Да ли ће бити и она тако мила и добра као и покојна му жена; да ли ће моћи бити Дорети у место мајке?

На степеницама се чули кораци. Сињор Одоардо стани на сред собе. Врата се на ново отворише и Дорета јурну к оцу, сва зажарена у лицу, на чело намакла вуњени рубац, хаљину до грла укоччала а ручице сакрила у колчак (наручник).

„Пада снег, оче! Госпођа управитеља је болесна, па нас послаше дома.“

После тога скине рубац и хаљину и пожури се пећи.

„Али весело горуца.“ Викне она па ипак је у соби хладно.“

Има право. Како је прозор био добра по часа отворен, те је на топлоту било тек пет степена реомирових.

„Оче,“ рече Дорета, „данас ћу бити цео дан код тебе!“

„Тако? А кад бих ја имао важно шта, да разим?“

„Но на онда би причекао с тим. Данас си ти мој.“

Без даљег разговора узме Дорета своје књиге лутку и ручни рад. Књиге метнути на очин сто за писање, лутку лецу и чисту оставила у угло дивана, а ручни рад раширила по столицама. „А!“ рече она важно, „то је доиста лепо, да данас немамо школе... Сад могу ипак своје задатке... Ох, гле, како веје!“

Доиста веје. Прво сипи као киша, али збијено, а за тим се обесе о прозор пахуљице округле, што их је ветар заокружио. На један пут понусти ветар; пахуљице буду веће, падају мирно и непрестанце једнаком брзином. — Као бели покривач покривао је снег улице, на кровови изгледаше као платно; уђе он и у пукотине од андова, наслаже се над прозоре, затвара пукотине на железним пречагама, па се распе и ухвати се у великим колутима за стреху и карнисе.

На пољу мора да је врло хладно. У соби је бивало све топлије, а Дорета понеша се на столицу радосно приметити, да је на термометру дванаест степена.

„Срце моје,“ рече сињор Одоардо, „иди реци, да бисмо хтели уживати! Скоро ће бити једанаест часова.“

Дорета послуша. Одмах се и врати.

„Оче, оче! Помисли само: не ће ватра да гори у соби, где једемо, а соба је пуна дима.“

„Па онда ћемо овде уживати.“

Дорету је то веома обрадовало. Отрчи, да јави то и у кујни. За тим у три, у четири маха донесе тањире, тањире, покривач и убрусе из оне собе где се једе, у собу за учење и постави очин столик са слугом.

Како је весела сад Дорета! Како се брзо разгали на њеном мало пре натупшеном челу, како дивно врши она своју домаћиницу дужност!

Сињор Одоардо је радосно гледа и не мога се уздржати а да не повикне: „Браво Дорета!“

И доиста, она наликоваше мајци својој. И она је била валредна кућаница, пример раду, чистоти и укусу. И она беше достојанствена као Дорета — да, коса јој је била нешто блеђа, очи не тако чаробне као у сињоре Евелине.

Чим је слуга унео уживу, одмах се указа и други нови

гост. То беше шарени мачак Меланио, који је морао бити ту кад је Дорета јела.

Није имао иначе обичај, да иде у сињор-Одоардову собу. И сињору Одоарду не беше баш мио нови гост. Али се Дорета заузела за свога пријатеља.

Већ одавно није пријало тако јело Дорети као сад. Када се свршила ужина, спреми лепо сто и отиде. После неколико минута опет изгледаше сињора Одоарда соба као и пре. Мачак Меланио остаде у соби. Он се лепо сместио на пећ, а кад се Дорета за њ заузме, онда може слободно да остане на месту, где се наместио.

Улажењем и излажењем опет се почела соба хладити. Термометар је пао за подруг степена. Да би се опет попео, Дорета изручи сву корпу у пећ.

Не, о тај снег! Та, то нису више поједине похулице, то су читави бели сметови, што се пред очима и дижу и спуштају. Сињор Одоардо, држао је к'o у воску, да не ће моћи посетити сињору Евелину. До душе нема донде бог зна колико, али би ипак морао човек до колена прити снег. Али ко зна, можда ће и престати баш кад треба. Тек је избило дванаест: Дорета има сјајну замисао.

„Ја ћу да одговорим на мајчино писмо.“

И већ је села на пошироку наслоњачу за очин сто, где он пише. Два јастучића беху на седаљу од треске; ноге јој висиле, перо је повисоко уздигла, очи је упрла у лист испрепличане хартије а на њему си могао прочитати само две речи.

„Слатка мајко!“

Сињор Одоардо наслоњено се на пећ, посматрао је своју перку и смешно се.

На послетку, као да је Дорета измислила, како да почне. Намочи перо у мастилоницу, другом руком притисне хартију, куну чело и први усне.

После неколико минута марљиво ради подигне главу и запита: „Шта да одговорим мајци?“ Она нас је тако усрдно позвала, да код ње проведемо неколико недеља.

„Нини, да сад не можемо. Можда ћемо на пролеће.“

„И ти ћеш?“

„На да.“ силом одговори сињор Одоардо.

„Готово.“ триумфинући повикне Дорета. Али одмах за тим чуо се други узвик, пола тужан пола љутит.

„Шта је?“

„Крмача!“

„Да видим!.. Шта си урадила, лудице? Сад нема више помоћи.“

Дорета лизну мастило и испрља тако цео лист.

„Сад могу на ново преписати,“ примети она пуна гнева.

„Имаш времена до у јутру, дај амо! Но, писмо није ружно, баш ни најмање не. Неколико писмена више, неколико мање. — Узевши све, мож' бити задовољан. Браво, Дорета!“

Сад може Дорета, да на својим ловорикама почива. Али она хоће, да се игра с луткама. Обуче своју Нину у стајаће руво и одведе је у посету мачку Меланију. Он је у пола затвореним очима дремао и баш не обрадовао тој почасти. Опружи шапе, теглио се, уздисао се те изгледаше као да је грбав, за тим се леђима обрне посетилицу и чучаше опет.

„Меланију није данас баш најлуљудији,“ рече Дорета, одвесавши лутку до дивана „ти не треба, да се љутиш, оче, на њега. Иначе је он врло љубазан, томе је сад криво време. Је л' тако Нина, и ти си сањива?... Мораш лећи... Спавај, спавај, буји, баји, мала!“

Нина спава. Дрвена јој глава наслоњена на узглавник а мало јој тело направљено од крпа и коњске длаке, завијено је у вунени покривач, очи јој изгледаху, као да су затворене. Нина отвори очи ако седи, а затвори ако лежи.

Сињор Одоардо погледа прво на свој часовник, па онда кроз прозор. Сказаљка је на два, а снег још пада.

Дорета се нечем другом досетила.

„Оче, можеш ми испитати басну од Ла Фонтена.“

„Коју?“

„Гавран и лисица.“

„Добро дакле!“ рече сињор Одоардо. Узме књигу из девојчаних руку. Отворена је страна 18. Дорета почне:

На дрвету горе мајстор гавран седи
Комад сира држи у кљунићу своје
Омириса лија... лија... лија...“

„Даље!“

Лија... Одоле га...

„Аха сад сам се сетила.“

Омириса лија, од доле га гледа
Те ће вако рећи господиру томе:
Господару гавране...

Кад је то рекла, прекиде декламовање; јер је отац није следао. Сињор Одоардо затвори књигу, метнувши кажипрст, а погледи му беху са свим на другој страни.

„Но Дорета?“ запита ће је расејано, „што записуеш?“

„Не ћу више ни да проговорим!“ одговори Дорета срдито.

„Е, е, како се љути! На шта ти је?“

Дорета је пре седела на кљуници, а сад је стала на прсте. Знала је она добро, за што отац не пази. Снег веје све јаче, а преко пута иза окна извесног прозора указала се плава прилика, а то је Сињора Евелина.

Како је вредна!

Отвори крило и железном лопатицом стровали снег са прозора. Погледи јој се сусреташе са сињор-Одоардовим. На уснама јој је лебдио чаробан, занесенички осмејак; климне главом к'o да би хтела рећи: „Да, ружна времена!“... Морао би бити човек медвед, кад не би коју рекао небојажљивој сињори Евелини. А сињор Одоардо није медвед; он се наведе отвори за часак прозор.

„Браво, сињора Евелина! Ви се не бојите снега!“

„О, сињоре Одоардо, како ли је ружно на пољу. А, Дорета је опет код куће. Добар дан, Дорета!“

„Дорета, ходи амо! Захвали сињори!“

„Ах, не, не, махните дете. У тим годинама се лако назебе. Ох, како ли је непријатно... морам да затворим... Већ видим, да се не могу надати вашој посети...“

„Погледајте само пут!“ —

„Да, да, о људи, људи! И то се зове јачи пол. Но, па до виђења!...“

„До виђења!“

Свуда се затварају прозори, али овога пута могла се видети сињора Евелина. Села је код прозора, па како је снег по мало престајао, то се дивно видело лице њено кроз стакло. Како ли је дивна!

Сињор Одоардо снажно корача по соби. Врло је рђаве воље, чинило му се, да је неправдо, ако не посети удовицу, што га је занела, али је још горе, ако пређе.

Доретино се чело опет натупило баш онако, као јутрос. О Лафонтеновој басни ни спомена.

Сињор Одоардо примети љутито: У овој богом благословеној соби опет је хладно.

„На тако мора бити“ одговори Дорета, а глас јој беше мало оштрији. „Сваки час отвараш прозор.“

„Је л' тако баш?“ мишљаше сињор Одоардо. „Е баш ћемо да видимо.“

Приближи се детету, узме је за руку и одведе је до софе. Ту је посади на колена:

„Реци ми, Дорета, за што ти не можеш, да трпиш сињору Евелину?“

Девојчино лице обли пурпурна румел, она се збунила, није знала, шта да одговори.

Сињор Одоардо продужи:

„Шта ти је сињора Евелина учинила?“

Дорета се још већма збуни. Сакривала је лице, на послетку промукла:

„Ништа.“

„И опет је не можеш да трпим?“

Дубока тишина.

„А она те тако воли.“

„А шта мариш ја.“

„Како ти лудине?... А кад би морала увек бити са сињором Евелином?“

Девојче бризну у плач.

„То ја не ћу, никад!“

„Лудорије!“ рећи ће оштро сињор Одоардо, спустивши Дорету на земљу. „Ти си ми лепо друштво... Доста Дорето!“

Сињор Одоардо је добро говорио. Дете је осећало опет, да треба, да се добро исплаче. Црне јој очи сјајале се од суза; а мала јој се прса грчевито уздицаху: речи јој од јецана застајаху.

„Како ли си самоваљна!“ рећи ће сињор Одоардо, наслонивши главу софи на узглавље.

Сињор Одоардо је неправичан, а што је још горе, говори против свог уверења. Он зна, он мора знати, да то није самоваља. Он мора то боље знати, но сама Дорета, која није ни толико у стану, да исказе што осећа. То је предзнак нове опасности, живи одјек старих болова. Чинише јој се, као да јој мати на ново умре.

„Кад престанеш плакати онда ми дођи!“ рече сињор Одоардо.

Дорета чучаше у ћошку и плакаше непрестано, да боме сад већ слабије, али ипак још лете нахуљнице.

Сињор Одоардо покрије очи руком. Како ли се мисли стисле! Какви осећаји муче му срце!

О, само кад би могао заборавити сињору Евелину. Али то не иде. Ту густу плаву косу, још видли: још и сад гледа плаво око, занесенички осмех,

стас њен, који је тако диван пун љупкости и складности. Само да једну реч прозбори, па би његова сињора Евелина дошла к њему у кућу и оживела би је весељем и љубављу, као што и негда беше код њега. Па ипак не, не! То не може никад више бити, као што је негда било.

И сам се променио — а и Доретина мати беше другача, него сињора Евелина. Како ли је била мудра и честита! Како ли је била дивна румен, што се брзо и изненада разлила по лицу јој, како ли се чаробно спуштаху мрке трепавице при сваком смелијем погледу. У уском кругу кућарства беше обична, мудра, верна ћерка, верна сестра, као и верна жена и мати му.

Красно блажено доба! Тада је он био песник. Звучима чисте љубави шапуташе он својој девојани, својој невести:

Љуби те, душо, више
Но све на свету том
Ти с' нада моја лепа
Ти покој срцу мом.

Ти с' завичај мој дивни
Ти нева и бог мој
Ја нинт' друго не љубим,
Лик од кад видех твој.

Свакидашње речи, али су оне узбудиле душу младом девојчету. О, дивно, блажено доба! За што си умрла Маро? Мртви немају ни пољубаца ни миловања, а живима треба све.

Ко говори о пољубцима? Тонал и лак пољубац пада на усне сињора Одоарда, тако да се тргао из својих сањарија.

„А ти си, Дорето?“



Црногорка на стражи.

Да богме, да је она. Не рече ни речи, само хоће, да с оцем својим склопи мир. Наслонила је своје лице на његово а он јој тако снажно обгрли лећу јој главу, као да би се бојао, е ће је когод украсти.

На један пут се посухрани, а у ћошку на нећи светлцуале се очи у мачка Меланија. Слуга закуца на вратима и запита да ли ће унети свећу.

„Још не; али међу тим можеш подстаћи ватру.“

Дрво кврицаше и пуцкаше; варнице искакаху и на један пут букне велики пламен, тако снажно и с таким шумом, као дисај сиваваћег гиганта. У пољумраку на анду светло се одсјај; чудне арабеске и мане боље се виделе. Ивице на столу за часак изгледаху као да су у пламену. Сен се или пружао или је краћи бивао; ширио се или сужавао; сваки час се измењиваху и сами предмети и по величини и по облику.

„Дорета!“ викне одлучно сињор Одоардо, тргнувши се из својих сањарија.

„Оче!“

„Још вечерас хоћеш да препишеш писмо мајци?“

„Хоћу!“

„А не бих је хтела сама посетити.“

„Ја сама? Сама самцита?“

Са запетошћу и страхом очекивала је Дорета одговор, срце јој силно удварахе.

„Не, Дорета! Са мном!“

„С тобом?“ повикне девојче као да не вероваше својим ушима.

„Да са мном, с твојим оцем!“

„Ох, оче, оче!“ радосно кликну девојче, две мале ручице обгрлише сињора Одоарда, две румене усне обасипаху пољупцима његова уста. „Ох, оче, оче, добри мој оче! Па кад ћемо се кренути?“

„У јутру.“

„Боље одмах, с места!“

Синјор Одоардо извуче се полагано из загрљаја своје ћерке. Устане, зазвони и заповеди, да унесу свећу. За тим инстинктивно погледа још један пут на онај прозор.

У кући преко пута све је мрачно. Лик у синјоре Евелине већ се више не могаше спазити кроз окно.

На пољу је још непрестано ружно. Још и сада пада по која пахуљица. Слуга затвори канке и повуче завесе; више нико не може прозрети у светињу куће ове.

„Ми ћемо овде вечерати,“ рече синјор Одоардо. У дворници ће бити као и у Сибирији.“

Читаву забуну начинила је Дорета у кухињи, кад је чула тако важан глас, да ће путовати. С почетка су држали, да се шали. За тим, кад већ не беше сумње у истинитост њених речи, држали су да је најпааметније, ако мисле, е је милостиви господин полудео. На цичи зими да путује са лежњим дететом, на тако рђаву времену! Бар да причекају који лешии дан!

А шта се Дорете тиче, шта чељад збори. Не зна шта ће од радости, пена и игра по соби и сваки час трчи, да она обаспе новим пољупцима. Све радост срца свога излива сад на мачку Меланију и лупи Нини обећава, како ће јој донети нову хаљину из Милана.

За време вечере, сваки час питаше: које је доба и кад ће поћи?

„Бојим ли се, да се не закасниш?“ запита је синјор Одоардо смећећи се.

Може он говорити шта хоће, може се претварати како зна, инак је он још нестрпљивији од ње саме. Он осећа, да треба да иде далеко, далеко. Можда ће се тек на пролеће вратити. Свакако се тако мора удесити, као да ће остати два месеца.

Дорета легне у постељу. Али како је журно очекивала сутрашњи дан, не могаде ока склопити.

Па и синјор Одоардо беше будан, кад га хтеде слуга да пробуди у 6 часова у јутру.

„Какво је време?“

„Ужасно, милостиви господине!... баш као и јуче. Ако баш не би прека потреба била, да се путује, то држим...“

„Не, Анџело, прека је потреба. Узалуд твоје одговарање.“

На станици беше мало путника. Умотани су у зимске капите или у бунде. Лица и погледи су им тамни и дремовни. Туже се на време, а проклињу ужасну зиму. Само једно једино

лице беше весело и не осећаше зиму — то је весело лице Доретино.

Звони. Звижну и железник се крену. У детињим очима блистала се необична радост.

„Јеси ли задовољна, Дорето?“

„Ах, још како!“

Тако исто једне зиме пре десет година, једног топлијег дана, кренуо се синјор Одоардо на пут после венчања. Према њему седела је млада му жена, која тако наликоваше на Дорету, као што мати личи на ћерку своју. Па и њу је запитио исто тако синјор Одоардо, баш онда, кад се железник кренуо: „Јеси ли задовољна, Марио?“

И она је одговорила као и Дорета: „Ах, још како!“

Брзо се путовало.

„Збогом, синјоре Евелина, збогом — за увек!“

Да ли је синјора Евелина од очајања умрла?

Не! Синјора Евелина је, као што смо већ рекли, искрена жена. Она је одличног карактера и — врло удешен сталан.

Одличан темперамент не допушташе јој, да ту ствар узме са свим озбиљно; а у удешеном стану могла је наћи небројено забава.

Не отвараху се сви прозори на соби синјора Одоарда. Ето и, пр. онај, што гледа у врт. То је у стану неки врло поштовани стари младожења, који радо пружи своју лулу кроз тај прозор и пуши на својој лули, кад је мало топлији дан.

Синјора Евелина приметила је, да је он баш диван, пријатан и леп човек, и тај пријатни лени човек, који је иначе поморски благајник, приметио је опет, да су у синјоре Евелине дивне очи.

Ето за то стари младожења више пута гледа горе, а синјора Евелина опет доле.

Синјора Евелина одмах је увидела, да није згодно време, да се могу забављати под ведрим небом, те с тога по-

зове свога суседа к себи. Он не може, да се одлучи. Она га на ново позове. Како би могао бити непелуга према тој лепој жени? А друго, зар може имати але последице пристојна посета?

Дичан благајник, баш може сам себи честитати, што се одазвао позиву, у толико више, што му је синјора Евелина допустила да може и лулу собом понети. Она је ентузијастички расположена према духанском мирису!

Да, да, синјора Евелина је изврена жена, жена, која би баш приличила уз вредна човека, који се није одлучио, да се не жени никад.

Ето, тако се даје разјаснити, како је синјор Одоардо нашао



Св. Софија у Цариграду (изнутра).

карту, када се после три месеца са Доретом вратио с пута, а у тој се јављало, да ће се венчати сињора Евелина Кочи, удова Ромбади, са господином Архимедом Фаоло поморским благајником. „Фаоло“, повиче Дорета, „Фаоло!“ *)

*) „Фаоло“ значи ласу и лудак.

Прах, преп.

Томе се имену много насмејала.

Али — када добро размислим, то ми се чини, као да није толико узрок веселости њеној: *младожења* сињоре Евелине, колико — *удоја* њена.

Превео — и.

П О Л У Д А Н К А.')

Сунце клону — вече с' хвата — а Србинче мало
Уехићено... преплашено... дому похитало...
Па с' пред кућу мајку виче — она му се јави —
Обишну јој око скута, рјечма да с' удави:
„Авај! благо!... што не виђох отрог мало сата.
Љепша бјеше и чистија — од сувога злата!
Слатка мајко, је ли то жена ил' некоја вила?...
Хоћаш рећи анђо да је... ал' немаше крила.
Подне бјеше превалило, притужило сунце —
Жега, врућа, пали поље и горске врхунце;
Звончат жубор поточића почиваше мирно
Повјетарца нигдје лахор — да би шалом пирио;
А крјештање крјештаваца ваздух да оглуши —
Натезаху да би могли одољети суши. .
Док одонуд преко поља с' крај збјегова пусти —
Отините се прашна гора... као облак густ;
Из те силе... тог страшила... све од једном сину...
Мајко моја, та красота... крајем мене мину!...
Дивна етаса и узраста, наунова крета —
Слатка мајко, ништа љепше — у обадва свјета!...
Прозирна јој хаљиница по земљи се вуче —
Златна коса, свилна коса, низ плећа јој суче:
Још око ње лентирићи трепћу с' лаки крила —
Шарени су, ћенерни су — да би моји били!...
Чегал' бјеху груди пуне... какве ли су чари?...
У руци јој сри ко муња... стаде да русвари.
Десно, лјево, ста да жање и снопове реди,
Класје срца... ја је молих... мене да поштеди!...
Мојој молби осмјехну се — погледа ме благо...
Љушким гласом прошапута: „спавај Српче драго!“
Е на оно блједо лице... она туга права...
Авај мајко! од јада ме — забољела глава!
Реци мајко: ко је „она“ што по пољу млата,
Што је љепша од сунаница и жежена злата;
Што је сјетна и тужнија нег' јесењи дан...
Окретнија него шева кад прхне на грани?
Кажи мајко, ах изусте — срце ми се цјена,...
У жељи ћу да препукием — кажи мајко лјена!“
Плахом мајка сина тјени, грли и цјелива —
Раздрагана ко никада... сузам га облива. —
Та утвара чедо моје, анђелске је буди —

Насилиници на њу мрзе... а воле је људи:
Воле људи, воле Срби... поносе се њоме...
Љубав њена голема је и роду мученоме!...
Ње се сјећа доба ново... из времена стара, —
Урес то је понајљепши српског наметара.
Што се она српом јавља и по пољу млати —
Сиротињско прибјежиште хтјела б' да позати!...
Да поможе огољелу наше крви пуку,
На припечи нештедице... мори десну руку.
Руку мори, себе мори, жање коси хара...
Не плаши се буздована, стрјеле ни ханџара;
О гријеху и не сања — ње се сваки махне, —
Небо јој је отворено — громови је бране!...
Смјело млади зрело класје, снопове сабира —
Уирти га и однесе... гдје фрула не свира:
Гдје по уздах — по пећина — судбу... реже пара,
Гдје се срце од челика с' јадом разговара.
По гудура, гдје сирочад вјек проводе цјели...
Изгоњена... прогоњена... ту им жито дјели:
Еда им је хљеба нешто — *та њиве су ниске...*
Дошли јачи — прегнали их... *ах упамти сине!*
Та красота... та дивота... наунова крета...
Што јој друге управ нема — у обадва свјета, —
Анђео није, жена није, нит' је авет нека,
Већ прошлости србинове... омиљена сека;
Бајни упис бујне маште... слика *узор-санка*...
Вила српске сиротиње... *красна Полуданка!*

На час Српче поћутало — сад му мило дође —
У грудма му одлауло — отпочинут пође. —
Поноћ тија врши своју одређеним миром,
Под шљемом србиновим мук завладо широм.
Мајка спава, син јој спава, сновим се разбира...
Рукам' маше... у сну лаку тамбурицу дира.
Сад ко цјева — каква цјесма?... сад и ногам креће:
„Хајде мајко, по ливади да беремо цвјетке;
Да цјевамо, да ми причаш: — *та њиве су ниске...*
Дошли јачи — прегнали их... *ах упамти сине!*
Та красота... та дивота... наунова крета...
Што јој друге управ нема — у обадва свјета, —
Анђео није, жена није, нит' је авет нека,
Већ прошлости србинове... омиљена сека;
Бајни упис бујне маште... слика *узор-санка*...
Вила српске сиротиње... *красна Полуданка!*

Саво Св. Рачета.

Делија девојка из Дамаска.

Арапска приповетка од Х. К.

По смрти Мухамедовој пође за руком његовом тасту, Абу-Беџиру, да потисне свога такмаца око калифата, Алију. Један део Арапа одмах му се покори и прогласи га у Медини за пророкова наследника. Отац лепе Ајине бејаше човек ратоборна духа, те смисли, тек што му бејаше достојанство калифино предано, покорити целу Арапску под своју власт. То он постиже

помоћу младог, јуначког и ћеничког војсковође Каледа, који свуда побеђиваше, где је год развијао свети барјак. Он угуши за кратко време отпор устаника. Абу-Беџир постаде господар Арапске од пустиње сирске и песковите обале мртвога мора до најудаљенијих кнезства османских. Сад калифа размишљаше о великим плановима; он не тежише за ничим другим, него како ће да потчини својој власти и Персију и Сирију. Имађаше 25 хиљада у оружју добро извежбаних војника и вредна ђенерала — чим се могло у оно доба освојити део света.

*) Види чланак „Трагични српског народа“ од Јоце Стефановића Вилановског у „Српској Зори“ од год. 1878.

Калед заноседне у неколико крвавих битака и Персију, затим крену на Сирiju, где све изгледаше као да срећа не ће напустити његова оружја. Тако и стиже до Дамаска.

На брегу, који се над градом издизаше, заустави се и ушанчи. Кад се поодморно, погледа доле на красну долину, у којој лежаше Дамаск, на долину, коју стари свет убрајаше у четврти земаљски рај. Очи му засени величанственост сунчева сјаја, који даваше природним лепотама већег чара. Бејаше Калед дотле пропутовао многе крајеве, ал' нигде не нађе такве дражи. Отуда оно усхићење које завлада целим његовим бићем, при погледу Дамаска и његове околине. Он гледаше пред собом право море кућа, белих величанствених палата, на чијим тарасама цватијаше сваковрсно цвеће. Бејаху то господске зграде, прекриване ходницима од мермерних стубова сваке боје. Гледао је величанствене водоскоке, гледао простране тргове, на којима стајаху развијени господски сагови и други златоткани предмети од свиле и кадиве, дивно се њиховом чаробном оквиру од ружичних вртова, који свуда пресецаху долину, чији мирис сваковрсног цвећа доносише тихи захор до првих шатора мухамедових бораца. Гледао је он свуда ружу, лимун и наранџу, кестен и маслину, под чијим зеленим грањем вијугаше као змија речница Барада, што 'но бејаше загрлила својим бистрим водама цео град, баш као 'но млада невеста свога љубазника, — гледао је и свему се дивно.

Калед дубоко уздахну. Гле! он је морао и ову овако лепу долину уништити, ружичне вртове претворити у крваво поприште, унети огњ у ове величанствене палате, у којима владале тишина и мир, око којих се превијаше зелено дрвеће под богатим родом, коњито његових коња морало је прегазити и овај овако диван цветњак, чијем се шаренилу не могаше око да надиви. Он обухвати једним погледом светлу и заноситу слику у долини, какву је затече сад о доласку, и размишљаше о ужасном призору и пустоши, коју имађаше да за собом остави. Духовним очима посматраше Калед пусте развалине, порушене шанчеве, поља прегажена, гомиле лешина, таласе барадине крваво обојене, те први пут након толиких ратних пустошења, која бејаше дотле извршио, проже га неко чувство туге и жалости при помисли на своја ужасна дела. Он превуче руке преко очију, и његово срце постаде од час до час блаже и мекше, ледена кора свирепости која га обавијаше као да се почела расправљивати.

Кад Калед на ново отвори очи, паде му случајно поглед на поносит крст на цркви св. Јована Дамаскина, и за час бејаху изчезле све мисли војсковођине. Да га тај крст није дражио својим погледом? Неверници становаху у овом овако дивном крају, који песници опеваху као рај, неверници подигоше овде своје цркве и манастире. Борити се против неверника, прогонити их и уништавати, њихова места пребивања рушити, претворити у пепео њихове храмове — то бејаше богоугодно дело.

Тако се имало и овде извршити.

Калед се упути к вођама својих чета, да се с њима посаветује, како ће сутра јуришати на Дамаск. Док се он примицао к шаторима, стигоше преда њ његови војници с неким заробљеником, коме бејаху везане руке на леђима.

„Кога водите?“ запита Калед.

„Овог човека нађосмо међу смоковим вртovima,“ одговориће на то један између дивљих ратника, понизно клањајући се пред војсковођом.

Калед даде знак руком, и Бедуини ступише на страну.

„Ко си ти?“ запита он заробљеника.

„Зовем се Јона,“ одговори овај и не очекујући даљих каледових питања приповеди му без прекидања целу историју. „Ја имам љубимцу, коју много љубим, и која мене такођер љуби. Ми смо се имали јуче венчати, кад ал' на једном променнице њезин отац и брат своје намере, те ми не хтедохе дати девојке. Ми сад смислисмо оставити потајно град и по-

бећи, на ма знали чак до мора бегати. Ја сам овде припремао како да побегнемо данас пред вече, кад ал' ме нападосе твоји војници. Уби ме, пре него од жалости свиснем. Ми смо сад на веки раздвојени, ја и моја мила љубимца. Ах, за што не остах до вечерас у граду?“ настављаше Јона тужним гласом. „Овде међу вртovima не могах приметити, да се ви приближавате. Али где, у граду вас већ опазише и сва врата позатвараше — ах, она деле и Марију на веки од Јоне!“

„Ми не ћемо да чекамо док те жалост убије,“ рећи ће на то Калед подругљиво, „него ћемо те обесити на оно дрво, не примиш ли вере Мухамедове. Али ако нам се закунеш, не ће те ни жалост убити. Ја ћу ти онда, чим заузмемо град, повратити твоју љубу и твоју срећу.“

Јона махаше главом.

„Ти не познајеш, господару, дамаских девојака,“ рече хришћанин. „Оне верују у Бога и мрзе отиадника, на ма се он вратио као победилац.“

Војсковођа стисну се у раменима.

„Ја рекох,“ надовеза он хладно. „Одлучи се, ти мораш бирати.“

Јона премислише још неколико тренутака.

„Е на нек буде тако,“ рећи ће он одлучно. „То је још једини пут, који ме може к њој довести.“

Калед посматраше с осмејком хришћанина, који ће до час да принаше бритки мач за веру мухамедову. Дамаске девојке?! Зар не би оне биле као и све друге девојке? Која ће да ме предусретне са љубомљу победноца?!

Он као у руци држаше, е ће том врло лако доскочити. Сад пак имао је да сврши друго нешто. Требало је на име освојити утврђени град.

Али то баш није био лак посао.

Шанчеви око Дамаска бејаху чврсти и високи уз то јуначки брањени. Дамашчани одбише храбро до три арањска нападаја. На нападај изненада није било ни мислити, јер хришћани бејаху увек будни и стражарише дану и ноћу на шанчевима.

Знајући то, Калед смисли неку другу мајсторију.

Он даде ископати прокопе и воду барадину свратити у нади, да ће приморати жеђу Дамчане на предају.

Али хришћани сазнадохе његову намеру, те на време напунеше водом своје бунаре. Дуго и несносно бејаше Каледу чекати, док се они не би исцрпили. У осталом могло се десити, да дотече непријатељима воде до прве кише, те тако било би узалудно свако чекање.

Калед дакле нареди, да Барад у омет поврате у њезино корито, при томе изда заповед, да на другом делу града, где је вода отицала, подигну са два преко реке преграде. Вода бејаше заустављена, и тако претијаше граду поплава.

Али Дамашчани имађаху за задржавање својих вртова врло zgodан водовод, који утицаше међу баруштине северо-источно од града, где је отицала сва сувишна вода. Пима поће за руком, да се сачувају од поплаве помоћу овог водовода. Само један део града, који лежаше у низини, бејаше поплављен. Становници побегосе отуда на узвишенија места, а неки, држећи да ће их вода свуда сустићи, попеше се на тарасе својих кућа, ту повадише мачеве, и певаху побожне песме, док међу тим вода све више и више растијаше.

Кад Калед то опази, заповеди да се уклоне из реке преграде. Његова намера бејаше сада, да заузме град помоћу водовода, који га сачувао од поплаве. Мала четица одважних војника имала је да се ноћу увуче у град кроз водовод, од камена вешто саграђени, и да сруши за време метежа, који је Калед хтео произвести привидним нападајем, деветора градских врата. Међу тим сва војска стајаше спремна, да упадне у град кроз порушена врата. Јона ступи на чело малој чети упадача. Шта се њега типало да пропадне Дамаск ради његове љубави? Он мишљаше само на свој излаз, на Марију, на љубимцу...

План истаде потпуно за руком.

Кад видеше Дамашчани, да су преварени и надмудрени, да њихова чврта врата бејаху срушена, да непријатељи упадну у град са свију страна и свуда побеђиваху, где је год човек човеку изишао на сусрет с оружјем у руци, просише милост, како би тим путем сачували град од рушења. Али Калед, не осврћући се на њихову прошњу, предаде град плену, погубивши уз то стотину највиђенијих грађана. Дамаск плану у огњу на све четири стране, тако да су победници морали се петити, сада као и пре, на брегове који лежаху јужно од града, да би оган избегли. Људима из Дамеска бејаше остављен рок од три дана за пазазак, а женскиње одведоше под Каледов шатор.

Дивно се Калед лепоти дамаских жена и девојака, које му представљаху на земљи мухамедов рај са свима његовим небеским хуријама. Најлепша морала је војсковођи запасти. Он ступи пред њихове редове, мотрећи оком сваку од главе до пете, али ипак бејаше му избор тежак. Хришћанке стајаху једна покрај друге обореним очима и устима затвореним, које погнурене од жалости, које мржњом испуњене. Оне показиваху да говора не слушају, или одвраћаху од говорника лепо главицу. Шта, зар у истини не предусретаху оне победници, онако као арапске жене и девојке? Калед не хте веровати, ма да му мало пре бејаше отпадник Јона приповедио сушту истину. Размишљајући о тој приповести, он се удаљи у зелене баште, где су лепе Дамашчанке обично хладовале.

Јона се у освојеном граду на ново срео са својом љубимцом, те јој радосно приповедио промену судбине, која им сада допушташе, да притврде везу својих срца. Али девојка с презрењем одбије отпадника, што је Јона предвиђао.

„Много сам за тобом плакала“, рећи ће Марија, „и видим да сам имала за то више узрока, него што сам држала. Плакала сам за тобом и хтедох те откупити својим сузама, — а сада гледаћу да те заборавим, и молићу се за тебе. Само молитве за спас твоје душе, које ћу Спаситељу управљати, подсећаће Марију, да те она негда љубила.“

Она није хтела ништа више да чује. Јона је гледаше на ново задобити с изјавама своје страсне љубави. Марија лати мач, који бејаше изгубио неки бегунац, да се с њиме обрани, али јој га он избије из руку. С великом муком могла се је она отргнути из његовог наручја и побећи, али је он узастопце пратијаше све до у цркву, у коју се бејаше склонила. У крајњем очајању пуне се Марија на црквеним торањ, те кад виде да је Јона и ту следи, скочи стрмоглавце доле на пут.

Јона држаше на руци мртво, крваво и исцакаћено тело своје љубимце. Њега не бејаше могуће од ње раставити, хтео је да га с њоме закопају. Заљубљени, несрећни ослободилац као да бејаше намећу померно.

Жалосни овај догађај приповеде Каледу. Док је он о њему размишљао, дивно се уједно лепоти девојака, које опет стајаху пред њим.

„Ја ћу да видим презиру ли оне победница.“

И изабере најлепшу као свој део плена, најдражеснију, ал' уједно, што се тиче спољашњег понашања, најопорнију између свију девојака.

„Како се зовеш,“ запита је он.

Она га није гледала, ал' он је приметно, да њезине приеочи мржњом просјанваху, кад јој се приближио.

„Име ми је Каула,“ одговори она.

„Каула нек буде Каледова,“ наговеза војсковођа. За тим се окрену к осталим вођама: „Друге припадају вама и војсци. Уживајте с девојкама после битке.“

Официри бејаху већ давно сваки своју забележили, те се дубоко поклонили. Калед оде под свој шатор и тек је пода иступио, даде се одмах знак војницима да бирају.

Каула је добро пазила на све што се око ње у логору дешавало, ма да држаше очи оборене, изгледајући при томе

као да се је ништа није тичало. У овом часу стајаху женскиње без икакве страже. Могли су их слободно пустити без назора, јер сваки покушај да побегну била би права лудост. Где би утекле несрећнице? У град? Он бејаше огњено море. К својим људима? Та опет би морале пасти у непријатељске руке. Већ добро бејаше познато, да су Арапи имали обичај поћи опет у поћеру за бегунцима, које би они једном одвели, те их опленили по други пут, док исељеници могаху обично понети собом коју драгоценост, ако су успели да је сакрију од грабежљивих непријатеља. Покушај дакле да побегну не би ни био од икакве користи, шта више био би погоршао судбину њихове браће и мужева. С тога управ нису Арапи ни чували строго женскиње, јер знадијаху с никакво не могаху избећи њихових шака.

Чим се бејаху повукле Каледове чете под шаторе, диже се Каула и одважно стаде говорити својим јадним и тужним другима, чије се очи светљаху у сузама: „Шта — поникну она — ви сте скрелили руке и не мислите како ћете се спасти? Хоћете ли да будете несрећне ропкиње ових неверника? Зар ни мало немате одважности? Зар можете поднети да вас ови варвари обезчасте? Боље је да умremo, него да постанемо њихов плен! Али шта ја кажем. Умрети! Боримо се за наше поштење! Бог ће нам помоћи. Нек свака лати копље, ја ћу вас у битци предводити.“ И она прва узе једно од копаља, која бејаху сложили ратници пред шатором на форму пирамиде. Безвином примеру следоваху све остале, пуне одушевљења да се боре за своје поштење, те за неколико тренутака стајаше под оружјем војска јуначких амазонака.

Разуме се, да њихово дело није остало не примећено под шаторима. Али оне, једном наоружане, јурнуше уз певање побожних псалама на већином ненаоружане Арапе, који долажаху као бесни испод шатора. Ови се брже боље повукоше назад и зграбине своје мачеве. Али копље у окретној руци згодније је куд и камо од мача. Осим тога бејаху се женскиње понаметале једна до друге у затворену колону, и, држећи крепком мишицом напред победено копље, одбише јуначки први нападај Каледових војника.

Али успеше нападачи на једном месту раставити колону, и разагнаше одважне амазонке, премда оне још не одустајаху од обране. Бориле су се очајнички свуда по прибрежју. Пало је много Арапа од женске руке, али оштрица мача распори и много беле прси, више женских одела бејаху крваво обојена. Истина, још би се могле биле бранити неко време лепе амазонке, али на послетку морале би клонуте, да по несрећи не буду опазили њихову битку људи из Дамеска, који се баш тада спремаху да побегну преко другог брега. Охрабрени том појавом, полетеше ови у помоћ својим женскињама, и нападоше с леђа Арапе баш у оном часу, кад бејаху припали у њомак храбре јунакиње, да им даду последњи ударац. Арапи су могли одолети и овом нападу, јер бејаху бројем у велико напреднији од Дамашчана, да се међу тим не буде нешто догодило, што њихове редове побрка и у њима произведе ужасан страх. Калед, вођа Абу-Бекерове војске, победилац петнаест битака, бејаше пао.

Он паде, јер омаловажаваше оружје у женској руци и држаше, да му се не треба од њега бранити.

На бојном пољу срео се Калед с Каулом. На један пут снази она према себи турбан, на ком вејаше бело перје и познаде га — човек, који га носаше, бејаше њу наменио да му служи под шатором. Видевши како се она бори с његовим војницима, Калед се насмеја. За тим јој као у шали довикну:

„Колико пута треба победити дамаске девојке да задобијеш њихову љубав?“

Поноситој девојци на те речи удари румен једна у образе. Бело турбан бејаше подалеко, те га не би била могла дохватити, кад не би хтела бацати копља против њега. Али не имађаше него једно копље, које кад га не би погодило, остала

коју је поклонио речени војвода Радић; уређене библиотеке пак нема тамо, но има више српских књига, које су са своје стране и историјске вредности врло драгоцене. Има један докуменат на пергаменту од реченог српског војводе Радића из године од створења света 6941. Печат је од воска, а у документу стоји: како је он (Радић) за време владавине деспота Бурђа и Јерине дошао у св. гору Атонску и напав тај манастир разваљен, на истом подигао из своје кесе нову цркву. Други докуменат од истога је из године од ств. света 6939.

На једном камену, узиданом у манастиру Зографу, изрезано је ово: „У Христу благовернаго Јована Стефана, војводе и милостију божјом господара Молдавије син Богдан, озида канелу

овога манастира године 7003. од ств. света.“ У библиотеци налазе се словенских рукописа, од којих је један глагољским словима писано јеванђеље. Има тамо и један декрет од цара Душана из године 6427. од ств. света. Садржај је истога, да је он од манастира узео комад земље и исти даровао манастиру Хиландару, како би и овај имао дрва; у накнаду даровао је манастиру Зографу два села. Осим тога има тамо још више декрета од бугарског цара Асена из године 6939. од ств. света, од грчког цара Андроника из године 6937. од ств. света и од бугарског цара Александра из године 6938 од ств. света, на којима пак нема печата, јер недостају.

(Свршиће се).

ЗАМАН СВИ СУ...

Заман сви су моји труди,
Да утишам плам у груди,
Заман труди — срце суди!
Горе груди, а плам буди
Море бурних осећаја,
Чежње, бола, мила, ваја,
Уздисаја

Ниси с неба, са земље си,
Ал' од земље, цуро, ниси;
Зар и када земља ова
У криону свом одиша
Алем — камен, кам камова,
Тако дивна као да је
Створ ружичних самих снови,
Да надбиста, да надејаје,
Муње живе — умишљаје
Маштанија што их даје!
Рафанлу да је моћи,
Да те види у самоћи,
Дан кад с' свија приој ноћи,
Где на прагу дома мила

Гледаш сунца — сама сунце —
Румен залаз за врхунце —
Би га жеља оставила,
Да кичицом „божанственом“
Ствара — бледа своја чеда,
Створи — што се створит' не да:
Бисер чисти, бисер мора,
Круну светлу рујних зора,
Сјајем што је над звездама,
А трепетом над сузама,
А румену пад зракама
У прозорје сунца сама,
Кад га росна, млада зора
Дигне најлак из понора. . . .

Светлост звезда на небесма
Сва у једну да се споји,
Па ту светлост славуј — песма
Својом бојом да обоји,
И задахне да си своји,
Па да створи плам што гори
У бајовном црном мраку,
У вечности што се губи —

Створила би безазлено
Пуно чари — око њено . . .

О! слаба си песмо мила,
Слаба твоја млада крила,
Да у своје лако лету,
По небеских снови свету,
Створиш слику њена чара,
Што обара
Машту снова најбујнију.
Фантасију најмоћнију;
Та чар свака, чаролија,
У њој трепти, у њој сија,
Једна чар јој другу вија,
А у свему — хармонија.

Заман сви су моји труди,
Да утишам плам у груди,
Заман труди — срце суди!
Горе груди, а плам буди
Море бурних осећаја,
Чежње, бола, мила, ваја,
Уздисаја

Јован Радивојевић Вачић.

Има ли на планетама живих створова?

(Свршетак).

Упознавши се тако само са најважнијим приликама појединих планета, шта видимо у главном с погледом на наше горње питање? Видимо то, да ми ни на једној планети, осим земље, не бисмо могли становати и да ни на једној не може бити *оваких* живих створова, који би наличовали земаљским становницима. Но сад тек долази питање, да ли је право, да ли је слободно и умесно задовољство и благостање становника осталих планета мерити по нашим потребама и њих одмах за несрећне држати само за то, што бисмо ми, да смо на њихову месту, несрећни и незадовољни били. Па ипак, ако хоћемо о њима да говоримо, морамо на њих својим очима гледати и њихове прилике својим мерилом мерити. Било је и таквих људи, међу њима и славних астронома, који се нису задовољавали само размишљањем, каква би утицај у *они* могла имати на становнике осталих планета, ако су бар приближно као и ми, друштва подела годишњих времена, температуре, светлости и т. д., него који су својој фантазији са свим на вољу пустили, те чак о телесним и душевним својствима тих створова разне представе себи правили. — Ми ћемо напоре неких научењака или управо њихове комбинације о том овде навести. Пре свега пак приметимо, да је врло вероватно, е на свима планетама станују

створови сваке врсте, па и безбројни органски створови. На нашој земљи свако зрно песка, свака кап воде има у себи живота, — па како ће толика колосална тела бити мртва, без и каква живота, без и каквих становника?! А и каква би смер имала тако колосална, а пушта тела?! На нашој земљи не само да се разне животиње веома разликују једна од друге, него и између разних људских раса налазимо велике разлике; па за што да се н. пр. становници с Меркура и Нептуна још већма не разликују једни од других, а и једни и други од становника са земље или са друге које планете! Живој фантазији је без сумње слободно те разлике испитивати и доводити их у везу с приликама, које смо могли на овој или оној планети опазити. Но то све можемо, бар с неким смислом, чинити само у *они*, не упштајући се у посебности телесних или душевних особина, које ти хипотетични, нама са свим непознати створови имају или немају. А то је баш чинио Huyghens, и пре њега још кардинал Cusa, Bruno па и сам Kepler. Тако мисли Huyghens, да на свима планетама и световима, били они какви му драго и разликовали се ма како од земље, мора бити бар воде, јер без ње се не да никако замислити ни вегетабилни ни анимални живот; вода та наравно може бити у другом облику него код нас, јер мора већ на Сатурну да је само у облику леда, а на Меркуру да је већ одавио сва у пару претворена. Где пак има такве тачности, као што је

вода, ту мора бити и биљака, које расту као и код нас, и који својим корењем саставе земљишта а лишћем саставе ваздуха усину и прерађују. А где су биљке, тамо ће бити и животиња, које се биљем хране, те тако расту и плоде се као и код нас. Дале, где има воде, мора бити и атмосфере, јер би се без ове брзо сва мора и све реке испариле и сасушиле. Атмосфера је можда у неких планета са свим различна од наше; она је од прилике у Јупитра већ тако густа, да бисмо по њој могли пливати као по води. — Свиња тим комбинацијама се Huyghens још не задовољава, него иде још даље. Он узима, да и на свим планетама има разумних створова, који проучавају небеске дивоте и величају творца у његовим делима. Јер откуд би човек баш само на земљи био, откуд да се земља, то мало и незнатно небеско тело, тако изнад свију одликује?! — Па нема сумње, да је разум оних људи исти као и наш, и да је све, што је овде истинито, поштено и добро, и тамо тако исто, а и то, да они имају иста чула, као и ми. Јер — вели Huyghens — кад не би они н. пр. имали очију, како би тражили себи храну, како би распознавали своје пријатеље, клонили се својих душмана и за што би и њима сјало сунце, кад га они не би видели или кад би се морали кривити под земљом, као код нас кртице или црви. Па планете нису ни без научењака

представе, а никакo трансцендентне, а да то имамо, морамо пре тога већ имати само дотично чуло. Оком не можемо ништа чути, омирисати, окусити, тако исто не можемо ухом, носом или језиком видети. И као што не би имао право какав слепац од рођења, кад би тврдио, да у онђе нико не види и да није могуће видети, тако исто не смемо ни ми сумњати, да су нека нама непозната чула могућа. — Наша земља изгледа нам таква, да ми можемо сва уживања, која нам она пружа, са својих пет чула примити и уживати. А друга каква планета, друга каква природа ће можда захтевати и друга чула, а ми немамо никаквог разлога, да тврдимо, да су све планете уређене као наша земља, и да су на свима планетама исте појаве као код нас.

И ако је о овим стварима, које ми не знамо нити знати можемо, врло тешко и чудновато говорити, то су ипак — као што рекосмо — и најславнији астрономи посветили по који часик свога размишљања излету у те непознате крајеве. Па тако се и Huyghens није задовољио овим наведеним онђим примедбама о свима планетама у онђе, него је покушавао, да се више и на поједине планете, те да нам и о појединима нешто прича. На Меркуру — вели он — така је жегла, да би се све наше биљке брзо сасушиле, сиржице и да бисмо

и ми сами за кратко време пропали. Биљке и животиње морају бити тамо таког састава, да ону грдну температуру могу поднети и да могу напредовати у онаквим приликама, које би за нас биле највећа несрећа. Становници Меркурови мисле без сумње за нас, да смо се већ давно од хладноће смрзали, као што ми то мислимо н. пр. о онима на Урану. Па опет и онима нама и овима, сваком на својој планети је са свим добро. Дале, наставља Huyghens, како је с топлотом у свези и живот телесни и снага душевна, то нема сумње, да су људи са Меркура по душевним способностима далеко изнад нас. Ту



Двори Краљевића Марка под Врање.

сав себи примећува и пита се Huyghens, па за што нису онда становници Африке или јужне Америке, где је много топлије него у Јевропи, надмоћнији душевно од Јевропљана? Па онда ако мислимо да су Меркурови становници такви ђенији, онда ваља да будемо доследни, и држимо да су они на Јупитру и Сатурну врло глупи. А он им не би рад на жао учинити, те с тога не ће даље ни да иде, ни да нам прича даље о тим појединостима.

Но тако обазрив већ није Kircher. Он замишља шетњу од једне планете до друге, па нам прича, шта је све уз пут видео. Но, као што Weiss вели, код њега је само бујна фантазија, али није поткрепљена довољним знањем. Као језуита био је стари противник Коперников, те замишља, да су све планете ненасељене, да на њима нема ни биљкама и чега живог. Кад му се примећавало, да су онда планете са свим некорисне, да су без и какве цели и да онда не би требало ни да постоје, одговара он, да све планете постоје ради земље, ради њихова астролошког утицаја на земљу. На Венери нашао је све зупко и лено, као што приличи стану богине љубави, првенкасто ружичаста светлост облива читаву планету, свуда се простиру најпријатнији мириси, зефири дувају, а потоци жуборе, на све стране се сјаје злато и драго камење. — На

сам себи примећува и пита се Huyghens, па за што нису онда становници Африке или јужне Америке, где је много топлије него у Јевропи, надмоћнији душевно од Јевропљана? Па онда ако мислимо да су Меркурови становници такви ђенији, онда ваља да будемо доследни, и држимо да су они на Јупитру и Сатурну врло глупи. А он им не би рад на жао учинити, те с тога не ће даље ни да иде, ни да нам прича даље о тим појединостима.

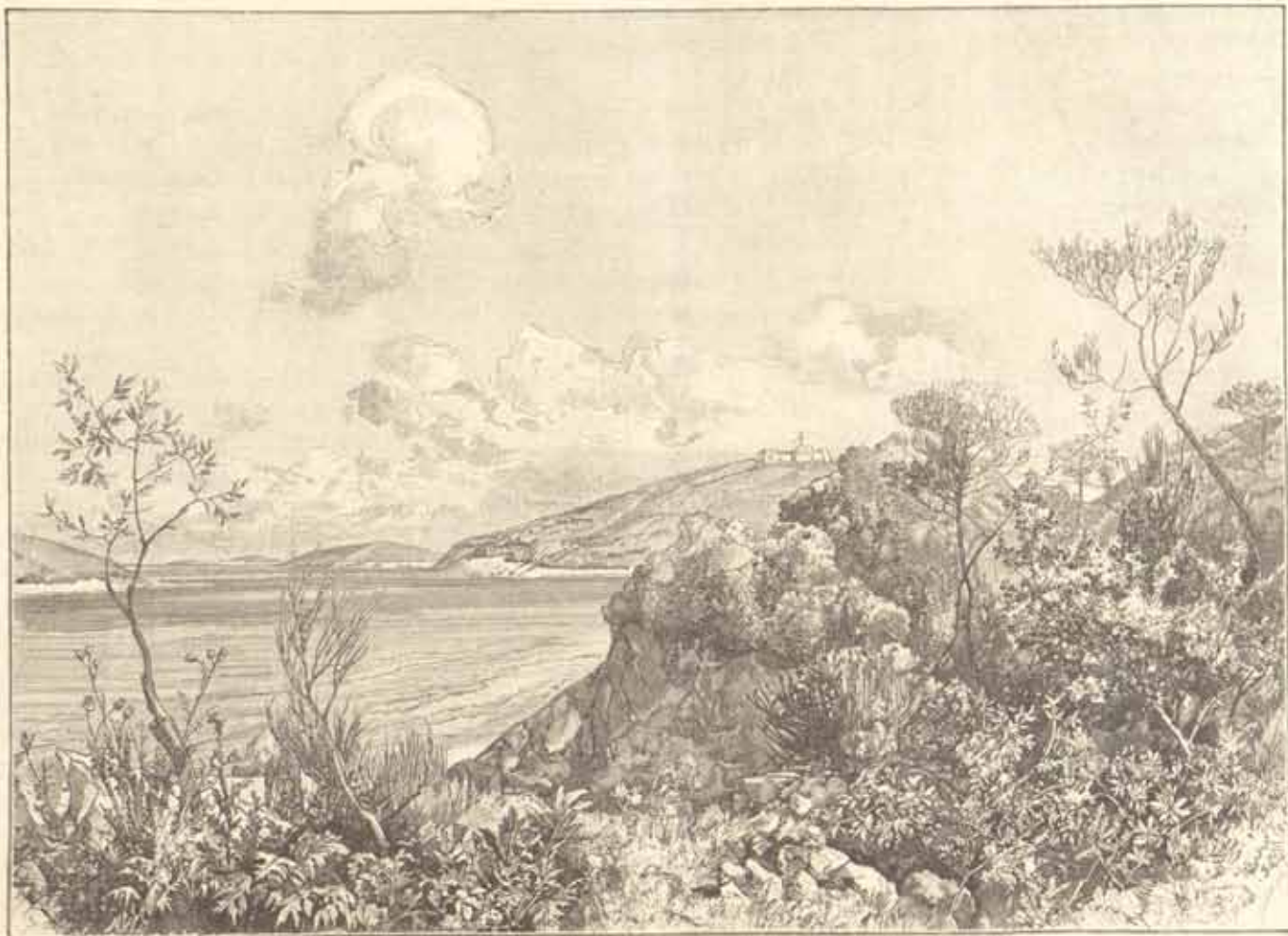
Но тако обазрив већ није Kircher. Он замишља шетњу од једне планете до друге, па нам прича, шта је све уз пут видео. Но, као што Weiss вели, код њега је само бујна фантазија, али није поткрепљена довољним знањем. Као језуита био је стари противник Коперников, те замишља, да су све планете ненасељене, да на њима нема ни биљкама и чега живог. Кад му се примећавало, да су онда планете са свим некорисне, да су без и какве цели и да онда не би требало ни да постоје, одговара он, да све планете постоје ради земље, ради њихова астролошког утицаја на земљу. На Венери нашао је све зупко и лено, као што приличи стану богине љубави, првенкасто ружичаста светлост облива читаву планету, свуда се простиру најпријатнији мириси, зефири дувају, а потоци жуборе, на све стране се сјаје злато и драго камење. — На

Јупитру беше ваздух врло чист и здрав, вода бистра, да би се могао огледати у њој. Па како је и могао друкчије замислити ове две планете, кад оне обе по учењу астролога врло благотворно утичу на људе, те их дарују то лепотом и љубави, то мушком одважношћу и великим умом. Па и на Меркуру не свиђаше му се рђаво, на против; Марс му је страшан и одвратан. Још горе му беше на Сатурну; овај му изгледа пует, као какав колосалан таман гроб, с тога је брзо са њега побегао. О последњим двома планетама, Урану и Нептуну још мање може што лепо причати. Све ово, што нам прича Kircher, нема научне вредности; али даља његова заповетања, као што веле Littrow и Weiss, тако су без смисла, да их не ћемо даље ни наводити.

Још ћемо помотрети, како Fontenelle о том предмету мисли. На Меркуру, вели он, тако је некота, да би становници Меркурови, навикнути на онаку врућину, морали цокотати од зиме и најпосле се смрзнути, кад би се којим слу-

о љубави и од љубави, те су најпосле често једни другима досадни. О философији, математици и о другим озбиљнијим стварима нема ни спомена, па шта више тамо не читају ни новина, нити он каквих књига, јер од силне љубави не доспевају на то. Па ипак је тај заљубљени свет најружнији од свију осталих, од сунца сиржен те црн као угљ, па опет за то весео и чист. Нигде нема више песника или бар стихотвораца него тамо; свирка, игра, гозбе и свакојерсна уживања нигда не престају.

О планети Марсу — вели Fontenelle — не зна ништа особито и необично причати, те, вели, не вреди, да се код њега дуже задржавамо. — Скоро да је тако исто и с Јупитром, и ако је он од свију планета највећи. Па и за што да се ми о њему толико бринемо, кад он јамачно ни не зна, да ми и постојимо! Наша земља изгледа му 144 пута мања, него он нама, па ако људи немају тамо догледника (телескопа) или бар орловских очију, не могу наше земље никако ни ни-



Острво Локрум код Дубровника.

чајем на једаред нашли код нас ма у централној Африци. Наше злато и сребро тамо би било свагда у течном стању као код нас жива, те како су ти течни метали једина течност у њиховим рекама, то они на Меркуру и не сањају, да има и таквих светова, који познају ту течност само као чврсто, тврдо тело, те још од њега кују новце. С тога се не смемо чудити, што се тамо људи од силне жеге не одликују баш особитим душевним способностима, јер им мозак мора бити готово сав сиржен. С тога не могу преко дана радити никаквих озбиљних послова, већ једва чекају да настане мало хладнија ноћ, па да се за који час опросте несносне неке сунчеве. Weiss мисли, да је Fontenelle сувише претерао, јер ће температура на Меркуру бити само 6—7 пута већа, него на земљи, а да се злато и сребро растопи, морала би бити неколико хиљада пута толика топлота, као код нас. — Даље што се тиче становника венериних, они су сами Селадони и Силфиде, јупаци и јупакиње романа, који, као неки песници, само гучу

дети. Па све ако је и пошло за руком каквој астроному тамо, да угледа ту за њих светлу тачку, што је ми зовемо земљом, остали се не би на то ни освртали. Па не можемо им баш тако ни замерити, нити им то у немар уписивати! Судећи по нашем географском знању и развјатку географске науке, становници јупитрови тек ако познају стоти део од свију земаља и народа на својој планети. Њихови „Колумби“ имају јамачно довољно посла, те и не доспевају да о нама и мисле. — Уопће биће да астрономија слабо цвета на Јупитру. Земља, поред тога што им изгледа врло мала, још је свагда за њих врло близу сунца, тако рећи плива у сунчаним зрацима, те је могу посматрати врло кратко време пре исхода и после захода сунчева. Уз то се још светлост земљина поред много јачих сунчаних зракова са свим пагуби, те се земља скоро и не види. То је исто и са Меркуром и Венером. Па и од најближе њима планете Сатурна не могу видети ни прстена ни месеца његових, ако и код њих није казав Галилеј пронашао

догледник (телескоп). С тога се они јамачно задовољавају са своја четири месеца, те њихова помрачења, која се догађају скоро сваки дан, без и каква страха и предрасуде посматрају. А ми смо се на земљи толико плашили и мучили, док смо могли разјаснити помрачење нашег месеца! Но и они за то нису ипак без других којеквих предрасуда и празноверица. — Дуге ноћи на Јунитру биле би врло zgodne за астрономска посматрања, али како је баш у то доба тамо јака хладноћа, то они тамо претпостављају врућу собу свима осталим забавама. Још горе је на Сатурну и Урану. И ако природа тамо није изналазила другог каквог средства и пута за развијање топлоте, него код нас, то су тамошњи становници навикли на такову хладноћу, да би одмах од „врућине“ угинули, кад би којим случајем доспели на у најхладније крајеве наше земље.

Вода у њиховим рекама, и ако је иначе налик на нашу воду, ипак је тако смрзнута и чврста да је тврда као наш дијамант.

Но да завршимо с тим разним комбинацијама и нагађањем о стварима, о којима нити што знамо, а јамачно не ћемо никад ни знати. Будимо задовољни, што нам је природа одредила у васнони место, које не познаје оних ужасних екстрема, врућине Меркурове и хладноће Нептунове, и као што онај стари философ хвали бога, што га је створио човеком, а не животињом, па још Грком, а не варваром, тако и ми треба да смо захвални, што живимо на онакој планети, која је за наш састав најзгоднија и што имамо хиљадама разних забава и уживања, о којима људи на осталим планетама немају ни појма.

РУЖА И УСНИЦЕ ДРАГЕ.

10. К. П о л њ а к.

Процвала ружа румена
Процвала ружа столиста,
У драге врту зеленом;
Па свако јутро бисером . . .
Окићена је поздравља
Ружа мирисна! . . .

Јуче је зором устала
И зором пошла к' ружама, —
Па бајну главу над једном
Саже, да с' њеним мирисом
Тајно наслади . . . ошће . . .
Ал' где! . . . јео, где!

Нехотице се састале
Двје ружице двје сестрице,
Ружа и њена устанца . . .
Па како с' мирис . . . и њен дах . . .
Слажу . . . своје чедо ружа . . .
Немож' да позна!

А. а. Боцарић-буљанин.

Одломци из списка А. Михайлова.

(Свршетак).

II.

Па има ли њих више, који се честито образују? Има ли њих више, који сврше и средње заводе. Да наведемо бројеве.

У шездесетим годинама беше:

У Виртембергу . . . 1	ученик	реалке	на	421	стан.
„ Насава 1	„	„	„	476	„
„ Швајцарској . . . 1	„	„	„	542	„
„ Бадену 1	„	„	„	615	„
„ ХанOVERу 1	„	„	„	664	„
„ Пруској 1	„	„	„	743	„
„ Италији 1	„	„	„	1.918	„
„ Аустрији 1	„	„	„	2.950	„
„ Шпанолској . . . 1	„	„	„	8.050	„

У то време беше:

У ХанOVERу . . . 1	ученик	гимназије	на	340	стан.
„ Виртембергу . . 1	„	„	„	372	„
„ Пруској 1	„	„	„	398	„
„ Баварској 1	„	„	„	435	„
„ Вел. Британ. 1	„	„	„	549	„
„ Аустрији 1	„	„	„	622	„
„ Шпанолској . . 1	„	„	„	740	„
„ Грчкој 1	„	„	„	840	„
„ Француској . . 1	„	„	„	984	„
„ Низоземској . . 1	„	„	„	1.720	„ ⁽¹⁾

У Хохегера и Бера су бројке много посебније. Они веле, да у Аустрији од 1861—1865 год. беше један гимназијалац

У Крањској . . . на 230 стан.

„ Галицији . . . „ 469 „

„ Буковини . . . „ 328 „

„ Угарској . . . „ 425 „

„ Војн. крајини „ 1257 „

Дозаши је један реалан

У Крањској . . . на 1.432 стан.

У Тиролеској . . . на 1.779 стан.

„ Галицији . . . „ 3.453 „

„ Хрватској . . . „ 3.872 „⁽²⁾

Као што казује Етинген, у Пруској беше у средњим заводима на сваку 1,000 људи:

год.	1822	мушкараца	96 ₃	девојака	50
„	1825	„	93 ₃	„	49
„	1834	„	77 ₃	„	48
„	1852	„	80 ₃	„	43 ₃
„	1861	„	87 ₃	„	36 ₃
„	1864	„	86 ₃	„	33 ₃ ⁽³⁾

У опште, на 10.000 људи долазило је 1470 ученика основне школе, 128 ученика у средњим заводима, а у вишим само 5₃. У Руса беше на седамнаест милијуна год. 1874 у гимназијама и прогимназијама 41.712 ученика.

Тако је ето, врло мало изабраника, који дођу у средње заводе. Сви ученици, који се баве питањем о образовању, ту же се на равнодушност родитеља, који своју децу тек онда шаљу у школу, кад их закон на то примора, али чим истекне то време, законом прописано, одмах га ваде из школе. Много пута шаљу дете у школу, јер од њега немају мира на дому. У средњим заводима још мањи је број, а најмањи је оних, који ту и сврше. Први разреди средњих школа су препуњени, а што даље иду све их то мање. Та је појава свугде јасна, а можда у Руса гимназијама беше:

У окр.	Петроградском . .	3.992	ученика	1.090	169
„	„ Московском . . .	6.166	„	1.238	55
„	„ Казанском	3.542	„	927	54
„	„ Харковском . . .	4.966	„	979	137
„	„ Одеском	3.409	„	811	65
„	„ Кијевском	3.482	„	708	101
„	„ Виленском	3.616	„	1.039	31
„	„ Варшавском . . .	2.929	„	397	111

⁽¹⁾ A. Beer und J. Hochegger, Die Fortschritte des Unterrichtswesen. Wien. 1867. B. I. S. 617.

⁽²⁾ A. v. Oettingen. Loc. cit. S. 567.

⁽³⁾ Otto Hausner, Vergleichende Statistik von Europa, 1865. B. II. S. 489—439.

У окр. Деритском	7.181 ученика	2.244	168
„ „ Зап. Сибир	525 „	71	10
„ „ Ист. Сибир	422 „	84	5
	39.270 ученика	9.584	906 ¹⁶⁾

Сазнавши бројеве у средњим заводима, да пођемо даље, па да наведемо како је на великим школама, универзитетима.

У Шведској (1872—1873. г.) долази 1 великош. на 1900 ст.	
Холандији (1869. г.)	1 „ 2.400 „
Пруској (1873. г.)	1 „ 2.400 „
Норвешкој (1872. г.)	1 „ 2.500 „
Белгији (1870 г.)	1 „ 2.600 „
Швајцарској	1 „ 2.900 „
Аустро-Угарској (1872 г.)	1 „ 3.500 „
Италији (1872—1873. г.)	1 „ 3.700 „
Русији	1 „ 14.000 „

Из ових бројева може сваки увидети, како се врло мали број може назвати у неку руку образованим људима. Али и то је мало. Треба погледати шта се све и како се учи у средњим заводима.

„Човек се мора образовати за живот“ — тај принцип изречен је хиљаду пута. Грацер га је врло дивно и лепотико развио у тридесетим годинама у свом делу *Divinität oder das Princip der einzig wahren Menschenerziehung*. Али, на велику несрећу, баш на тај принцип скоро ни мало не пазе у средњим заводима. С једне стране, они су оруђе у рукама ове или оне странке, с друге пак стране, ту се предаје читава маса предмета, које ученик никако не може практички применити. Школа сме најмање служити какој партији, а међу тим, у великим случајевима, она је у рукама ове или оне партије, које дају тенденцијозно образовање. Ти људи бирају ове или оне уџбене предмете — природне науке, или класичке језике, не за то, што су ти предмети преко потребни за човека у животу, већ за то, што ће њиховом помоћу образовати од детета не човека, већ католика или протестанта, наиздањка или напредњака, идејалисту или материјалисту. Погледајте на читаве низове уџбеника, па ћете разумети. Дикман издаје у Алтони уџбеник природних наука „као повод к религијозном огледу природе“; Апнехор публикује у Министру „природну историју с религијозне тачке погледа за омладину, која се учи по школама“; Раб је издао у Готи уџбеник природних наука „као руководство к религијозном огледу природе.“ Ружмон је написао географију, коју је на немачки језик превео Хухендуб и у тој географији провлачила се мисао, како су се после пада у грех искварили не само људи, но и цела природа; од то доба умиру и животиње и биљке, од то доба појавише се јади, од то доба се у великом сразмеру увеличао број зарезника (инсеката), а добродушне мирне животиње, које су дотле пасле траву, постадоше дивље зверке. Посматрајући те књиге, нехотице би кликнуо: „*Vous me faites aller encore à la messe!*“ С том тенденцијом иде и друга: у Пруској, у последње време на многим картама у грацима немачког господарства су Тиролска Беч, Трст, Данска, а у „Руководству за предавање географије“ проф. Данијела — у књизи, која је обавезна за немачке школе — под општом главом. „Германија,“ каже се, да се немачке земље састоје и од Швајцарске, Лихтенштајна, Белгије, Нидерланда, Луксембурга, Данске; у књигама за читање проповеда се народна мржња према Француској и т. д. Штајн пише „Руководство историје за старије разреде гимназије и реалке“ и у њему проповеда католицизам; исто чини Л. Клајн у општој историји за школе; у Дитмаровој историји за средње разреде гимназијске огледа се лутерански правац и т. д. Тако ето из свих тих књига провирује смер, да учини ђака чланом које партије, пре, него га учини човеком. А међу тим, књиге пролазе у хиљаде примерака, утичу на хиљаде деце. Да би разумели, како пролазе књиге, наведемо два три примерка. Почетком седам-

десетих година азбука Хестерова доживела је 560 издања и распродана је у 1,680.000 примерака; књига за читање у средњим разредима истога писца, доживела је 192 издања и прошла у 576.000 примерака. При такој проћи мора се човек забринути због утицаја, што га чини на народ издање тих књига за читање у вишим разредима у „Елзасу и Лотрингији“ — књига, које су састављене у немачко-народном духу и које је пруска влада одржавала. Да, књига је у опште, а школска је књига посебнице оружје и то оружје врло опасно. Уз то су без цели и методе. Деца морају да бубају читаву масу градива, које је са свим неударно за живот и без смисла. Дете сазна број правника и листова на биљци, али не зна ништа за услове, који владају при расту; дете набуба читаву гомилу имена градова, река и гора, но не зна ништа о правом положају места и народа; научи правилне и неправилне глаголе мртвих језика, али слабо учи живе језике, без којих нема правог образовања; научи на изузет одломке старих, доста рђавих писаца своје књижевности, али су му незнани лични представници најновијег периода те исте књижевности, као да су књижевности, као да су књижевне вође човечанства глупавије и више без дара што су ближе к нашем времену. Не могу овде посебнице расправљати та питања, за то ћу само да укажем на два одзива, из којих ће се јасно видети, шта се даје ученицима у средњим заводима у Француској.

„Настава у средњим заводима“ вели М. Ди Кан, налик је сада на неке болеснике: она преживи време кризе; а после те кризе мора се или поправити, или умрети. Основно образовање треба дете да развије, у средњим заводима треба га образовати за човека. Не треба бити песимистом, па онет се мора признати, да учење одавно не врши своје улоге. Оно је оруђе у рукама партије. *Gradus ad Parnassum* дигао се до ступња уређења, а питање о латинским стиховима постало је министарским питањем. На образовању средњих завода лежи тешка, стара система, традиција, која се тако укоренила, да убија све напоре министарства... „Знати на изузет, не значи још заиста знати“ рекао је давно Монтен. У том је главни недостатак при обучавању у средњим заводима: оно претвори памет, а не развија ни ума, ни појмања. Оно не доводи до посматрања, размислања; оно набија главу афоризмима, вежба памет и не брине се о том, да ли ученици разумеју оно, што су учили, само нека ученик зна слово по слово. Тако ето не стварају школе људе, који ће стећи опште појмове и доћи до логичких закључака, већ образују учене напасаје, који ништа не знају и који су неспособни, да две године по изласку из школе објасне стих Виргилијев, или да кажу овај или онај историјски догађај. Један стари професор члан француске академије, говорећи о предавањима у колегијама, назвао је наше образовање: *човекоубиство*. Реч је жестока, али истинита. И система је довољно чудна: нико не ради ништа, нити ученик, ни учитељ. Професор обично казује у перо или задаје задаће; за време припреме, ученици уче оно што је задано. Од двадесет и две хиљаде ученика у средњим заводима у Паризу врло мало њих уче запета. То су они, који се за специјалне струке спремају. За остале се може рећи, да проводе детињство у школи, у којој губе пуних осам година.“

Други је писац Емил Зола. Чувени француски романије писао је уредништву „Весника Јевроне“ писма најразноврснијег садржаја. Међу тим „париским писмима“ имаде његових скица, чланака о књижевности и школама, па ту изађе и његов чланак о експерименталном роману, који имамо ми преведен на српски у Јавору. Год. 1877. у бр. 3. писао је овако: „Све знање састоји се из општих идеја; у њега, који је свршио средњи завод нема ни појма о пракци. Али, у њега је за то читав гомил знања, од којих нема никакве користи; све је то раскош, а оно, што му је преко потребно — нема. Седам година издржао је једино за то, да до тога дође резултата. Ако не пође даље — на велику школу, за њ је изгубљен вас

¹⁶⁾ Журн. вѣд. нар. просв. Октобар 1873.

труд он остаје учен недоучен, с одломцима знања, која су му више на терет, него од користи.“

То исто може се рећи о свима гимназијама, о свима реалним заводима. Средњи заводигда не дају практичних знања, која би се могла на живот применити, која би могла образовати човека.

Без икаквог васпитног значаја, нису кадри начинити од ученика „човека“, него често наносе штете човеку у физичком одношају. На то се питање окренули у последње време лекари и ми смо у очи реформама средњих завода. „Међу свима наукама, говораше ученик Ј. Јакоби, постоји општа свежа, из те свеже извела их је само човечја ограниченост. Што се основније развија каква год оделита наука, што се више шири истиче њено средство с осталим знаностима. Представници различитих знаности сретају се у том случају сасма нехотице на истој основи, криве један другог што упада за границу његове владе и гледе, да изнесу у борби своја права. Али, тај спор ради граница, доводи најпосле странке до тога, да је општи извор знаностима, са једностраности прелазе обе партије к јединству и на последак последака жању златне родове победе. Тако за последњих десет година, — то беше писано 1836. год. —

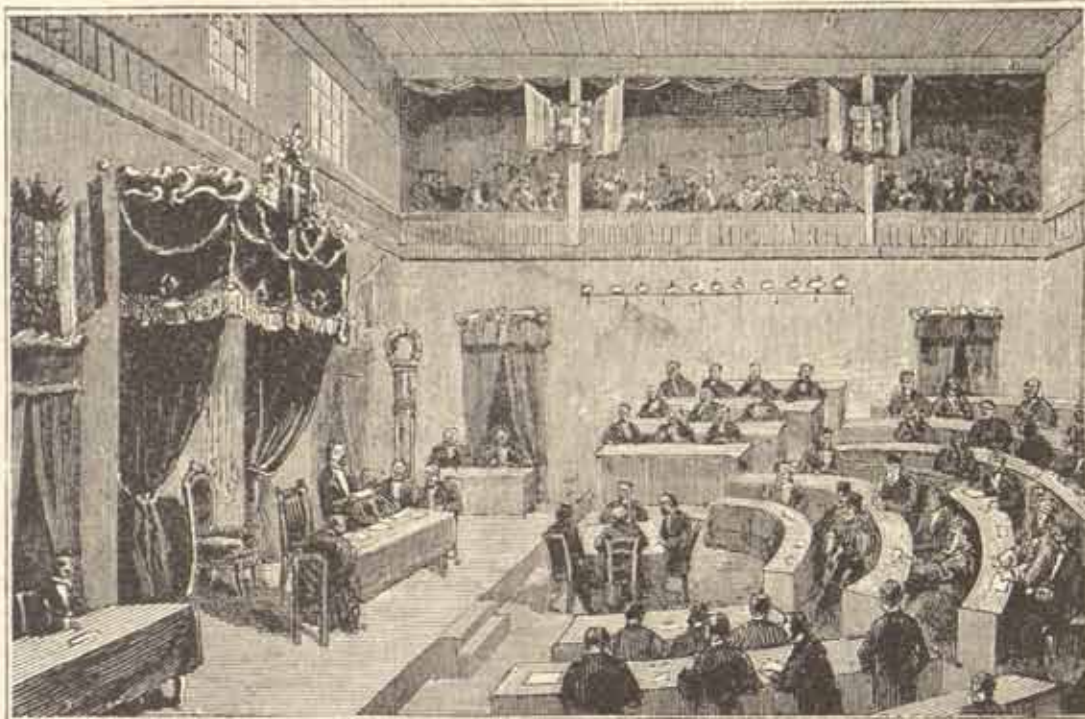
преживели смо борбу јуриста и лекара: једва се она стинала, зачу се борба лекара с педагозима. А како се борба води ни мање ни више, већ око будућег васпитања омладине, то сваки мора да учествује и ако не активно, а оно бар живо у тој борби. Пре свега, да укажемо на положај обе странке. Педагогика и медицина — ако не бемо да их урачунамо у просто емпиричке науке, имају једну општу основу. Обе исходе из познања сагласно с природом развића умног и физическог

у човека. Могућност, утицати с пола на ток човечанског развића, условљава практичну важност тих знања и њину примену на живот. Али како примењује ова и она средства и цел, коју имају једни и други пред очима, дели докторе од педагога. Треба да потражимо границу. Знањем гледа медицина да предохрани и отклони болести, које сметају нормално развиће; цел јој је — телесно и умно здравље човеково. Педагогика иде на то, да доведе до пуне зрелости умне и физичне особине у детета, њена је задаћа — хармонично, животу прикладно развиће. Уз помоћ вежбања и примера гледа педагогика да развије дете, а медицина уклања од њега све препреке. Тако су ето обе удружене. Таки треба да су одношаји измеђ лекара и васпитача, али је сасма друкчије. Лекар, по највише не обраћа пажње на умни живот човечји, скоро свагда рачуни с физичном страном и тек се онда јавља када види да је потребан, да уклони препреку, т. ј. болест. Васпитач се опет бави само умним развићем, а тело оставља ученику самом, ако то јест не падне у руке лекареве, када болест нађе. На какви су последици тој једностраности? Казна, рад пренебрежења, органичних закона развића, појављује се на жалост врло јасно. Пла-

тон је називао обучење напоменом, и тим указао, да права настава у том се састоји, што ће ученика побудити к саморадији. Васпитач не може учинити бог зна шта, он даје саму храну. Већина родитеља јаше само на испиту, и ко приправи ученике, бољи је учитељ. За то се и мора учитељаћати универзалног средства и пре свега од свих душевних способности, обраћати му пажњу на памет. Тако се место педагогике даћају дресирана. И лекари су много криви. Медицинска школска полиција — то је само празан назив, који је у животу без и каквог значаја. „Ако је, вели Декарт род човечји способан да дође до савршенства, то морамо у медицинци средства к тому тражити.“

Али, шта су деца медицине учинила од времена Декартова да оправдају његова очекивања? У влади им беше знање органичних закона развића и они не пружише педагозима руку помоћи, они се нису бринули како ће нићи силно, душом и телом здрав подмладак, они су се ограничили на писање рецепата и уклањење зла.“¹⁶⁾ Тако је писао Ј. Јакоби још 1836. и имао је пуно право. Да још боље расветлимо слику средњих завода, навешћемо неке Ширмајереве податке. Од 2.172 ученика из 15 завода 392 ученика, т. ј. $\frac{1}{5}$ беше кратковидних.

Од 930 ученика виших грађанских школа беху 46 њих кратковиди, т. ј. $\frac{1}{20}$. У петим и шестим разредима гимназија и лицеја беше обично $\frac{1}{4}$ па и $\frac{1}{5}$ кратковидних. Сокаљски је прегледао очи у ученика у Паризу и дошао до уверења, да је од 807 ученика гимназије Карла Великога њих 89 кратковидних, дакле 1 кратковид на 9 ученика; међу 170 ученика гимназије Лудвика Великога беше 25 кратк. т. ј. 1 на 7, а међу 6.300 ђака основне школе 5 и 7 округа париског не беше ни јед-



Скупштинска дворана у Београду.

ног кратк. Најважнија су испитивања Хермана Кона у Вратислави (злати). Он је испитивао 1865. год. из почетка 7568 ученика а по том 10.060 учен. и та његова истраживања су врло тачна, и ако му метод није најбољи. „Конвели Вархов — испитивао је ученике 5 сеоских училишта у Лангенбилу, 20 осн. школа, 2 виша женска завода, 2 реалке и 2 гимназије. По његовом истраживању из 10.060 њих 17% нису имали нормалног вида, и то

У сеоским школама	5,1%
„ варошк. основ. школама	14,7
„ средњим уч. заводима	19,2
„ вишим женским заводима	21,9
„ реалкама	24,1
„ гимназијама	31,7

Што се тиче кратковидности, до 10% је кратковидних:

У сеоским школама	1,4%
„ варошким осн. школама	6,7
„ вишим жен. школама	7,7
„ средњим заводима	10,2

¹⁶⁾ Dr. J. Jakoby, *Gesam. Schriften und Reden*, Hamburg 1872, B. I. S. 43 u. s. w.

У разлика	19,
гимназијама	26,
Студената	60,

Заједно с кратковидношћу иду и други недуги, које школа развија, крива плећа, говори Хиљом — сретаме у школама много чешће, него што мислимо. Ја сам то опазио у свима разредима различних школа и катедр у врло значајном броју. Великим делом искривљење кичме једва је било да се могло опазити, али они, који боловаше тим недугом, мораше се подврћи и другим немилим утицима и искривљење постајаше све силније и силније. Морамо обратити пажњу родитеља, учитеља и школских власти на тај предмет, тим више, што је искривљење с почетка да се и не види. Доцна је помоћ касна.“ То мишљење Хиљомово тврде многи докази како лекарски, тако и педагошки и сада има у Америци сила лекара и механика, који живе врло добро, уз рад, излечења кичме. По датима др. Ајленбурга, од 300 искривљења:

24 искривљења до 6 год.	
264 — од 6—14 г.	
9 — после 14 г.	

При том, вели Ајленбург, страдају више девојчице, него дечаци, јер је одношај њихов 10 према 1. То тврди и Хиљом, долажујући да је од 350 мушкараца било 62 случаја (т. ј. 18%) а међ 381 девојки 156 случајева (т. ј. 41%) те болести.

По набрајању Клопша, код жена је њих 84—89% с перивљеном кичмом. Адамс каже, да су од 173 болесника од те болести били 151 жена и 22 човека. Киорф казује да на 72 болесника долази 60 жена. То нам је, најпосле и разумљиво, кад се сетимо, да се мушкарци више крећу него женскиње. Многи лекари беде школу да је она свему томе крива, а особито како се седи при писању у школи, као што то Фарнер доказује. Цирхер вели, да се искривљење развија у школи.

Од каквог је утицаја школска скамија по здравље градске школске деце, то се јасно опажа на крају године на опалним, бледоликим образима, где није руменила баш онда, када треба по њима да се ружичаста румен обасне. „Болести главе, желудца, сушница и њима слична недуги јесу последак рђавог уређења школа, које, место да развијају умне и физичне силе у деце, која и без тога страдају од наслеђених болести, све више и више губе умне и физичне силе младог подмлатка. Вредно је проговорити и о распореду времена у тим школама. Да наведемо пример, о ком говори Сир Џон Форбз. Он је извео средњи образац школа за девојке средњих класа у целој Енглеској. У постељи проводе 9 часова (млађе 10), у школи око учења и рада — 9, у школи или дома старије свој посао раде по избору, млађе се играју — 3½, за јелом — 1½, шетају се обично по 1 час и то с књигама и само, кад је лепо време. На какав да буду последици тог страшног режима, као што га назива сир Џон Форбз. Разуме се, слабост, бледоликост, недостатак

живота, опште нездравље. Али, и то је још мало. Он је нашао, да је крајња пенажа к физичном благостању, због силне жеље да се изображава ум, да се непрестано вежба мозак, а тело остаје без кретања. Недавно, прича сир Форд био сам у једном женском заводу, у ком беше до 40 девојака и не беше ни једне девојке, која је то провела, а да није отишла с ишине или мање искривљеном кичмом“. Недавно смо били у једној школи, која је устројена за припрему учитељску. Ту устају ученици у 6 часова, од 7—8 су задаци, од 8—9 читање св. писма, молитве и мали ручак, од 9—12 опет задаци од 12—1½ одмор, номинално означен за шетњу и друге телесне послове али често га у умном раду проводе од 1½—2 је ручак, који обично 20 минута траје, од 2—5 радње, од 5—6 чај и одмор од 6—8½ задаци, од 8½ до 9½ задаци за сутра дан тек у 10 часова иду даснавају. И тако од двадесет и четири часа 8 су за

спавање, четири и по на одевање, молитве, јело и мало одмора, час и четврт на кретање, које није обавезно и често се избегава. Не треба бити пророком, на предеказати, да се ту иде на уштрб тела. Болести су ту силне и сплан проценат оставља завод. И то је у расаднику будућих васпитача омладине!“

Па чуда ли онда што се јављају изметни од људи у друштву, где родитељи не умеју да васпитају децу, где јад и неумешност губе децу, где се жене болесни људи, те тим не дижу здравља у деце, него га још руше. „Представите себи,“ казује Жил Симон — „да смо сазвани на народни празник француске омладине. Диван узраст, у пуном цвету, пролеће домовине, као што говорашу у Афинија пукло нам пред очима. Сви младићи, којима се навршила двадесет прва година, скупљени су и има их на 325.000. Починье смотра. Ево авангарде од људи, који

немају мере, прописане за војничку службу; њих је 18,106, радост им је ниже 1 метра 560 милим. Друга је грапа људи слабих, ту је рахитис, сушница, и чини читаву армију од 30,524 слабих људи. За њима су богаљаст и убоги од рођења или са несрећних случајева; уз њих још од неких болести, као што су киле, отоци — на ето категорије од 15,988 људи младих. Грбави, хроми и кривеноги чине засебно одељење од 9,100 људи. Људи, којима је болно које чуло: слух, вид, мирис, ето до 6,934. Мутавих и шумљетавих 963, без зуба 4,108 људи. За њима иде фаланга од 5,114 људи, које је нагрдно превремено разврат. Да се окренемо од 2,529 несрећних момака, који болују од кожних болести. За њима се указује 5,213 који болују од гука и золотоушних људи и 2,158 несрећника, код којих је страдала нервна система, те произвела парализ, конвулсије, епилепсије умне болести или кретинизам. Пропустимо последњу групу, у којој је 8,236 људи, где су помешане раз-

(*) Х. Спенсер. Научни опити изд. Тиблен, стр. 192—94.



1 е ж.

личне патолошке аномалије. На тој смотри представника бољег подмлатка, набројили смо 109.000 убогих и јадних бића. Треба одахнути и обрадовати се, кад угледамо здраву и челичну омладину, ту су 216.000 представника, који су навршили 21 годину лепо развијени, здрави и духом и телом.¹⁹⁾

Кад узмемо на ум, све, што рекосмо, морамо се озбиљно замислити над питањем о здрављу наше деце. „Да васпитамо за земљу силне и здраве грађане,“ вели д-р Л. Фирет, „треба да отклонимо извор том злу, а он је у нези првих година нашег живота.“

У интересу земље је просвећење како виших, тако и нижих друштвених слојева и радећи, усиљено, удружени с лекарима, треба да се подиже подмладак који је способан на живот и рад. Та специјална обвеза је тим светија, што се умно и морално благостање друштва не може оделити од физичког

и свеза међу физичким и духовним здрављем не подлежи никаквој сумњи.²⁰⁾ „Природа је,“ рекао је Х. Спенсер, „строги рачуница. Ако вам је нужно што с једне стране више, него што је она одредила, она ће закинути с друге, те и опет одржати баланс.“

Човечанство има заиста да пређе веома тежак пут, има још много да ради и учи, да достигне могућност мање да губи децу у првим годинама и да васпита здравије нараштаје грађана, јер без тога нема се надати никаким светлим уређењима, реформама. Тирго је прошлог столећа лепо рекао: „Пре господарства муниципална уређења; пре муниципална уређења треба организовати школу, образовати децу — школа је почетак сваког дела.“

¹⁹⁾ Zuercher, Die Sünden der modernen Schule. Aarau 1873, S. 4. Још по себије писао је А. Мизанзон у чланку „Здравље нараштаја, што стају на ногу“ подг. „Образовање у Јевропи и Америци, А. Мизанзона.

²⁰⁾ J. Simon, L'ouvrier de huit ans p. 57—59.

ХАЈ!... ДА МИ ЈЕ...

Хај! Да ми је погледати,
Хај! да ми је догледати:
судбу даљу рода мог!...
Да копрену скинем густу,
да испуним желу пуну,
срца мога пламеног!...

Чека ли га у даљини,
или можда у близини,

Заслужени среће зрак?...
Губи ли се испред она,
пет-столетног дугог рока,
Црне ноћи пусти мрак?...

Сија ли му већ са неба,
к'о што давно, давно, треба,
сунца „славе“ моћни плам?...
Шире ли се врата среће?...

Будућности боље, веће,
отвара л' се свети храм??...

Хај! да ми је погледати,
Хај! да ми је догледати:
рода мога жељен сјај!...
Да и њему зора сване,
да тегоба с њега пане,
да умукне тешки вај!!

„Љубисав“

Сава Грујић

српски војени министар.

(Види табло на стр. 73.)

Сава Грујић артиљеријски пуковник, рођен је новембра 1840. год. у селу Колару, у смедеревском округу.

Он је рано ступио у војну службу, те је већ године 1861. свршио војну академију у Београду.

Као даровита млада човека, послала га је српска влада у Пруску стручног образовања ради, где је годину и по пробавио у гардијској артиљерији.

Кад је године 1863. бекнуо у Херцеговини а са тим у Пољској устанак, даде Грујић оставку, са још неколико својих другова, да би лакше устанак потпомагао, на коме су тада у Берлину находећи се Срби живо радили.

Српска влада, видећи у Грујићу напредни дар препоручи га руској влади, која га одмах у редове војске своје прими.

У Русији се Грујић бавио свега пет година, кад је довршио Михајловску артиљеријску академију ступи у активну службу и пробави ту две године, које у самој војсци које у арсеналима.

Врати се из Русије, ступи опет у српску војску где га је влада године 1873. отпустила из службе, што је написао „војена организација Србије“ у којој је критиковао постојећу и предлагао нову организацију војске.

Јавно је жњење онда било против тог поступка владе, која се доцније и сама уверила, да с тим није коректно радила, те га је опет прихватила и за начеоника артиљеријске управе у Крагујевцу наместила.

Услед переда при општинским изборима, у коме су радници војене фабрике живо учествовали, буде Грујић премештен у војно министарство и то за помоћника инспектора артиљеријског.

Пред почетак рата, буде Грујић назначен за начеоника штаба дринске војске, но по жељи самога Черњајева буде му придат за начеоника артиљерије целе његове војске.

По оставци Тихомира Николића, постао Грујић војени министар, преустроји српску војску и даде јој њен садашњи устав.

Новембра 1878. године код је кабинет Отавчић дао оставку и он са шефом кабинета и са Јевремом Грујићем одступи.

Јуна 1879. год. прими Сава Грујић понуђено му место заступника Србије у Бугарској, за три године свога политичког делања он је успео да са Бугарском развије у обрзби најбоље суседске одношаје.

Новембра 1882. буде Грујић постављен за посланика у Атини, где је такође три године пробавио.

Децембра 1885. год. За време несретног српско-бугарског рата у периоду примирја буде Грујић постављен за посланика српског у Петрограду.

Како је нови српски посланик познат као persona-grata на руском двору то је назначење истумачено како у Србији тако и у Русији као знак зближавања између ове две братске земље, које је напредњачка владавина јако отуђила.

Са овог положаја, на коме је био мало више од године дана, Грујић буде позван у састав садањег министарства српске савезне владе у којој је опет примио портфељ министра војеног.

Од свог повратка у Србију па до данас, Сава Грујић урезао је у ток државног живота трагове свога дара. Од 1873. године видимо га да је не само војник, него да игра још политичку улогу, најпре као обичан човек од политичких убеђења, а после и као министар и као дипломата. По овеке раду своје Грујић спада у ретке људе краљевине Србије. Онда кад се код многих виђенијих људи у Србији уздицање угледа мерило мером њихове несталности, Грујић остаје увек сталан и догледај својим убеђењима; као члан једне политичке групе у Србији он се увек трудио да радом својим докаже колико су та убеђења поштена и добра. Кад је време дошло да и та политичка група дође на владу, он је ушао у кабинет као њен члан. Грујић је још од своје „војене организације“ сматран као радикал и данас се као такав сматра у радикално-либералном кабинету.

Грујић је још млад и пул енергије, те за то и можемо с правом рећи да му у будућности предстоји много важних улога, које ће на дамо се одиграти на срећу Србије а оном љубављу, коју је увек показивао према добру њеном.

(Биографије осталих министара следиће у идућим свескама.)

Црногорка на стражи.

(Види слику на стр. 76.)

Мајко! слатка мајко, ала ми је света твоја успомена. Све што имах, од тебе сам наследно, ти ми даде, теби хвала. Да је благосло-

нева свака капља млека, коју посаснух на твојим топлим грудима. У жени дише твоја душа, твоје срце у прсима ми куца. Ја сам срећан. Сад најбоље знам проценити она добра, којима си ми украсила млађани живот. Ти си, слатка мајко, мој анђео чувар. О, колико бих пута посприу на овом клизавом путу живота, да не бдије нада мном твој дух, да се синак не сећам твоје мудре науке. Ја пажњом твоје савете, они су дубоко урезани у мојој души, по њима управљам свој ход. Плови, плови лађа мог живота по бурним и мутним валима мора туђинскога, али ипак још се није на том путу изгубила, још је нису заплели вали туђински. У твојем млеку, мила мајко, посаснуо сам српско осећање, што је туђе за ме се не лепи. Србим сам, веруј мајко, на сваком кораку, у животу јавном и приватном, у кући и на путу. Србим сам свуда, — за то теби, добра мајко, буди хвала. Српство ми је сјајна звезда, које сунце јарко, најмилија духовна храна: за њ ђу да живим, да се борим и страдам, да крв лијем и погинем. Над мојим гробом, мајко, знам да не ћеш заплакати; ти си ми увек говорила, да не жалим за Српством мрети. Ој, на где да ти тражим равну, слатка мати. Где?! Тамо међу пригорским кршевима, где Србину не залази на облаке сунце слободе, тамо има теби равних међу твојим јуначким сестрама, поносним Пригоркама. Срикнућу Пригорко, ко да ти се не диви?...

Наша слика приказује Пригорку, како стражари над колевком свога сина. Десницом она бешику њиха, а у левој држи пушку двоцевку, да онали куршум у прси пет вековног злотвору, ако би се усудио, да је унемири на огњишту. Снава дете, она бдије. Сва је у оку, у оном великом оку, које пали срце у јунака. На српском јој лицу одважност, не би узмакла и клонула, него саставила и оналила. Снава њезино злато, по али чим га је, како удуљала мајка, како дозвала синак на тренинице? Певала му песму витештва и јунаштва пригорског, невала и припевала славу стару, српску славу, доба Немањино, — и дете је наспало. Снава синак, мајка бдије. По каткад јој се дубок уздах отме из груди. За што уздише? Њезине мисли лете на бојно поље. Тамо јој је војно, бојак бије, за род гине. Срце стеже, страх је да не погине. Но али ако погине и остави русу главу на мегдану, теши се верна љуба, што ће да отхрани на дому сина. Свога бабе кривога осветника, и тако уделотвори обећање, које 'но мало пре даде својој војни, пратећи га на бојиште и храбрећи речима

„Те ако мој драгана,
Погинеш у тај бој,
Проћ' не ће дуго време,
Нарашће синак твој.

Тад ћу му ја Срикнућа,
Припасат' бритки мач,
Нек тебе свети мртва,
А мени теши плач.“

Ко још може овако да говори?... Пригорко, мила дивна Пригорко, ти си љуба над љубама, ти — мајка над мајкама. Ко да ти се не диви?!...

И у другим крајевима има грдних брегова. Црна гора није једина аежла на свету те је кршевита. Е па је ли баш оно пригорско стење сачувало самосталност пригорску кроз 500 година турског варварства? Није стење, него друго нешто. Иначе би независност других народа обранили били брегови њихове отаџбине, од којих су неки куд и камо већи од Ловћена. Шта је дакле одбијало турско ордије са пригорских граница? Срце. Откуд тако срце у прсима горског лава, Србина Пригорца? Дала му га његова јуначка мајка, Срикнућа Пригорка, њој хвала. На крилу мајчину Србин Пригорац наоружа се снагом од јунаштва, која га не падаје за целог живота, па ни у најдубљој старости. Она га још у колевци задоји оним патриотизмом, који после чуда ствара. Бој не бије дакле крш пригорски, него пригорско срце, дух и срце пригорске мајке.

— Мајко Срикнућо! на теби почива српска будућност, у твојим је рукама већи део наше среће и напретка. Ти научи Српче мило, да љуби своје име, да га чува и брани, јер је лепо и узвишено име Србин; да учи и научи српски језик, да се с њиме дичи и поноси на сваком месту и пред сваки; да не презире српских обичаја и прадедовских аманета, јер су нам они народност очували, да мисли, збори и твори српски, не по сили прилика него по искреном уверењу, по осећању, с одушевљењем, — тако радећи, мајко Срикнућо, стећи ћеш великих заслуга пред српским родом, који те још једном моли, да му будеш права мати, српска мати.

Црква св. Софије изнутра.

(Види слику на стр. 77.).

Црква св. Софије или данашња цамија: *Аја Софија* у Цариграду јесте углед за византијски стил у грађевинарству. Исти цар Јустинијан, који је ову цркву поновно, саградио је у Солину таку цркву

првву, данашња „Софија“ цамија, само нешто мања. Иста црква служила је и руском Владимиру великом за углед, кад је у својој престоници, у Кијеву, саградио цркву св. Софије. Тако је исто и велики кнез Јарослав подигао у Новгороду под истим именом исто таку цркву; а у истом је стилу и доцније воанесенска лавра у Московском Кремљу, подигнута и овоје основ положен. А тако исто и наших манастирама, црквама и другим јавним грађевинама служило је и служи још тај византијски стил као меродаван и такав је он за цело православно хришћанство.

С тога је појљљиво, што су се многи наши претплатници поводом слике *Аја Софије* с поља (в. 2. бр. „Немање“) заинтересовали толико за цркву, да су пожелели, да виде и њезин унутрашњи изглед и да добију ближи опис о њој, којој жељи ево нас, да у данашњој свесци одговоримо. Поменути а и сви остали наши претплатници неће пожалити на „Немање“, што је ево донео и слику о унутрашњости „Аје Софије“, и с тога, што ће се на ње уверити, да је унутрашњост те велелепне зграде много величанственија, него што би се то по спољашњем изгледу могло судити.

Цар Константин велики, а предање вели његова мати Јелена, подиже на том месту, где је сад цамија 325. године цркву у славу божје премудрости (то значи грчка реч „Софија“), по која мал што не пропаде са свим за време црквене расправе и ценања. Јустинијан I. доведе Антонија из Тралеса и Исидора из Милета, који цркву ову на ново подигоше, који су на томе 6 година и 11 месеца (532—537) радили, а то с тога, што су им 10,000 радника били при руци. Са заузећем Цариграда (1453) претворили су је Турци у цамију.

Црква св. Софије саграђена је у облику православног крста и била је углед свима црквама, што их је после тога цар Јустинијан подигао и, као што пре наведосмо, свима православним монументалним грађевинама. Дугачка је унутра 80 а широка 70 метара; на том основу надижу се 4 ниластера (велики четворокути стубова) са 40 грдних стубова, који одржавају широку галерију, што се око цркве вије. На галерији стоје других 60 стубова, који су сводовима спојени, те на којима се завршује ова грађевина. Над свим тим уздиже се грдно кубе (труго) са 32 мет. у просеку а високо је само 8 метара, од куда му и долази онај стињени облик, кад се споља гледа. Целокупна висина до врха износи 56 метара.

Међу стубовима су најзначајнији они у доњем делу цркве, од којих су 8 од порфира и донети су из храма сунцу у Риму а тако и 6 стубова од зеленог јасписа из храма Дијаниног у Ефесу. Кубе је од плаваца камена и има 26 прозора, који су у околу подједнако разјештени, испред којих се вије уска галерија са красном позлаћеном оградом. Унутрашња страна кубета украшена је милионима ситних стаклади и окалина у разним бојама, које су правилно распоређене. Због древне старине овога здања многе од тих коцака отпадају а послужитељи их купе и дају странцима по леп новач. Мозајик у кубету потиче на сваки начин из године 558—563.

На једном боку цамије вије се једно велико полу-кубе, које почиња на трима јавним полу-кубетима, а има пет прозора и обложено је мозајиком онако исто као и главни кубе, високо је пак до врха 46 метара.

По пространству свом „Аја Софија“ је по реду четврта међу највећим црквама. У њој могу да стану 23.000 људи, те је надмашају само црква св. Петра у Риму (54.000 љ.), св. Павловска у Лондону (38.000) и Келски дом (30.000), а на против црква св. Стевана у Бечу може 12.000 а господњинска црква у Монакову 11.000 људи да прими.

Пошто у цамијама не смеју никакве слике да стоје, понестајаде су преобраћањем цркве у цамију све хришћанске слике са зидова. Тако се абилло са четири дивовска серафима, чија се крила још могу распознавати: глава и тело им је заглазано разним бојама. У великом полу-кубету над кором примећују се још и сада контуре раширених руку богозатере, пореклом из деветог столећа.

У месту слика висе унаоколо 6 грдних котурова од дрвета, који су зеленом бојом намазани а на њима су турски потписи разних турских царева, који се називају *шугра*. Тутра данашњег султана гласи: „Цар над царевима Абдул Хамид, син Абдул Меџида, вагда непобедивог.“

Под средњим кубетом од поменути 3 маза полукубета био је некада олтар а сада је „мираби“, где се коран храни. Мираби је управо знак на дувару, који показује у којем је правцу Мека. Са обе стране стоји по једна воштана свећа $\frac{1}{2}$ метра дебеле и неколико метара високе са позлаћеним подножјем, које се за време службе прижегу. Мирабију с леве, на 6 убавих стубаца, смештена је милионца падишина, која, заклоњен иза златаних филарета, немићен од својих поданика шиље своју молбу алаху. С десне стране је, налик на мунару, предикаоница хоџина.

Зидови су скроз од коцака а нису без арабесака, које су кестилице прло деле. Некада су морали бити ситни крстови по зиду наредани; сада једва може траг да им се нађе, јер мусулмански фанат

тизак изгубио је облик крста, где год га је нашао. У стражњем делу галерије, на постољу једног стуба у прозору одржан је још прилично крст Константина Великог; а не далеко од тога у једном камену у патосу види се још разговетно уређај овог имена: *Henricus Dandolo*.

Под је асурама покривен, на којима се побожни у редове поређани богу моле. О небу царице висе силни полудеједи, у којима је лој, који се при богослужењу напале. У царици има места, која се странцима највише показују. Такав је „стуб, који се заноји“, на галерији на „прозирни камен“ на прозору од галерије. У доњем делу има у једном порфирном стубу нека коса пукотина, коју вођа приказује као усељ од Мухамедове сабље; а да би нешто и по Хришћане од интереса било да се каже, то се упре прстом у неки црвени издубљен камен, о којем се вели, да су то јасле, у којима се Христос родно.

На боку преко од „мирабија“ имају 9 врата, кроз која се налази у предворје а на овога у трем (*Porticus*), који је 12 м. широк и особито леп. Аја Софија има 4 муњаре.

Царице се странцима нерадо отварају и показују. Ејубова царица је за немухамеданце неприступна; по Аја Софија је за странца лако приступачна: неха ли човек никаквих препорука (а препоруком се најлакше у царицу улази), оно му се и за — бакшиш врата отварају и управо тај изглед на бакшиш узрок је, што се турски црквенаци устезу са отварањем царице пред странцем.

Спаљивање удовица у Инђији.

(Види слику на стр. 81.)

Код неких народа у Инђији влада још и данас обичај, да своје жртве спаљују. Но они се не ограничавају само на то, да своје жртве спаљују, него тако влада још и тај варварски обичај, да, поред умрлог мужа, спале увек и жену. Поред свег напора енглеске владе, не могаху се тај нечовачки обичај са свих укинути. У областима где допиру чиновници енглеске владе, обичај је тај са свим ишчезао, али где тих чиновника нема, влада он још и данас.

Спаљивање, које урођеници називају *сам-ом*, бива обично тајно, а где не бива тако, тако је обично народно светковање. Кукавцу јединцу, која је осуђена да умре на гломачу, обуку у најкуповеније одело, и окружена њиховим врховним свећеницима (браманма) полази на гломачу, коју силна светина окружава. Три пут је воде око гломаче, а дотична епитица раздаје новаца народу који околостои; обично је разним средствима опијају, како не би знала за себе, па онда у водство брамана ступа на гломачу, где је вежу за колац, а испред њезиних ногу лежи жртво тело њезина војина. Гломачу полију уљез и запаље, а околни народ и попови, уз јаку свирку, подигну големи вику и дреку, докде кукавца јединца од несносна дима не изгуби свест — и као жртва изгори. Надајмо се, да ће енглеској влади ићи за руком, да тај грозни обичај са свим искорени.

А. Ђ. Ђ.

Двори Краљевића Марка.

(Види слику на стр. 84.)

Са добитком нових крајева добила је краљевина Србија мношину знаменитих места и крајева, о којима то историја, то песма, то приповетка није жила сећања на славне прошлости српске; но предање и песма у Србина најрадије се бави сећањем на свога највећег јунака Краљевића Марка и сваки крај не далеко од средине бивше српске државе насељава своје необичније кутове, своје пећине и разорене дворце било вилама, било шарцех Краљевића Марка а још најрадије њим самим. Тако се кула у Галати (део Цариграда) у народу зове Маркова кула, теснац иза Софије на друму цариградском зове се Маркова канија и т. д. Но то може још некако човек да доведе у свезу са путем Краљевића Марка у Стамбул, али шта ћемо са рушевинама код Врње, које данашња наша слика на стр. 84. приказује, а коју народ српски назива дворима Краљевића Марка, кад знамо, да су у Прилици његови двори били... Али, ако и није тамо, па ма и прелазно, Краљевићу Марку живео, Србину је драга та стопа земље и те рушевине и са саме свезе са споменом на тога највећег јунака, у којем често народ и самог себе привиђа, и још и за то му је драга, што је српска крв, српско јунаштво и српска мајка и ту стоњу земље за Србина осећала. А слика тако стопе српске земље и још ова то, кад је она у оном дивном српском крају усред српских гора и у срцу Балкана, дивао је пристаја и за српски лист као што је наш „Немања“.

Острво Локрум код Дубровника.

(Види слику на стр. 85.)

Далмација ретко кад улази у путнички програм нашег Србина, кад оно он на пролеће прекишља и планира, куда ће на лето да путује.

Другчије на пр. Немац, Талијанац, Мађар, Енглез и бог те пита још какве други ту нема. Ва истину Далматинци нису жељни представника ових нација, јер они имају прилике, да их се сити нагледају сваке године, па да им богме и досаде. Досаде!... — давако. Оваке госте треба свечано дочекивати, величанствено, што је могуће лепше, јер... јер то су тобоже носоци културе и особитих неких мудростија, за које сиромаш Далматинац није никад чуо. Тек онда кад они дођу, тек онда Далматинац сазна, шта је то што цивилизационо зову. У осталом, ред је истину исповедити, они се знаду одужити врло лепо гостопримству далматинском. Ако не могу никако другчије, а они ти онда напишу којекакве књиге и књижице, у којима на форму путничких црта побележе све што су у Далмацији видели и доживели на свом путовању. Ласкава је садржина тих књижица, ако је био дочек леп, док обрнуто, ако је био лош, или је са свим наостао, то се у том случају нешто крупно у њима приповеда, што баш никако не може да годи уху далматинском. Види се, да та господа хоће по што по то, да им Далматинци на дочеку под ноге простире сагове и обасиљу пут царењем. У осталом, ко ће знати, можда они то не захтевају; али није куд камо: наредбу треба вршити и извршити. На посетку Далмација је богата земља, врло богата. — Али како му драго, тек свакако сумта је истина, да док туђинци походе Далмацију, Срби у онђе као да на њу не мисле, изузевши по коју ама врло ретку нанижку. Србни ти воли исцрпити кесу, путујући кроз туђе крајеве. Међу тим ваљда ба познати најпре своју кућу, а до туђе ако допрем и узмогнем. Србину, коме је до путовања, ипата би бити преча Далмација од Немачке, Швајцарске, Италије и др. Требало би на ближе се упознати са браћом на далматинском приморју. При томе није ни Далмација пустиња, где нема баш ништа да утиче на око, да зацмпа, да интересује. Далмација је по препоруци историјске земља, знатна са остатка римских и илгачких старина, а у етнографском и друштвеном погледу достојна пажње. Поред тога и она има природних лепота, ма са оне и не могле испоредити са природним дражима других земаља. Истина, она нема као „но Швајцарска романтичних брегова, ал’ има сиње море јадранско, које Швајцарској фали. Па зар то море није Србину мило? Како не би било! Његови таласи проносили су негда српску славу у далеки крај... А камо ти далматинска острва, камо чаробна Бржа од куда се Ловћен види камо српска Атина, бели Дубровник, за кога песник вели, е је он глава на српском трупцу? Шта, Дубровник српски град?! „Није српски него хрватски,“ кажеће наца браћа хрвати, и за то ће наћи пуно врећу необоривих доказа у ремез-делима загребачких и сибетских Порфирогенита.

— Покрај Дубровника, од прилике морску мљуу пута на исток од њега, лежи китњасто острвање Локрум (итал. *Laegoma*), веома пријамљиво за путника са своје богате, готово тропске вегетације, којој ипа поглавито да зацмпа своју романтичност. Баром из дубровачке луке стигне се на њ за неколико часова. Из малог пристаништа, које лежи на северној страни острва, води пут до унутрашњег дворца. Негда то бејаше манастир, који је подигао, као што вели, енглески краљ Рихард Лавијег срца поводом неког завета. Побегавши из Палестине за време треће крстоносне војне (год. 1189), задеси га несрећа на путу код Дубровника, где је имао да пострада од морске олује. Он се заветова, дао ће подићи манастир на оном месту где први пут стане на суво ногом, ако се од срца спасе. Каже се, да је стигао на данашњи Локрум. — Кад је купио острво надвојвода аустријски Фердинанд Макс, за тим цар у Мекенку, он је дворца поправио и удеао за становање. Али никад се није развио вапредиан луксус у његовим одајама. Собе су веома малене, празе ћелије манастирске. Позније жењало је острвацше вине пута господара. Данас је у рукама аустријског престолонаследника, Рудолфа, који по кадкад одлази тамо, да проведе летње дане. — На осталом делу острва налази се само један врт, веома леп. На хумцу према Дубровнику саграђена је тврђавица, која се види на нашој слици. На северној страни налази се споменик од камена, који подсећа на катастрофу, те се догодила у г. 1859. између острва и копна. Тада је на име ратна лађа „*Triton*“ распрскала се услед експлозије праха.

Скупштинска дворона у Београду.

(Види слику на стр. 88.)

Избори у Србији свршили су се на опћу радост свију Срба. Удружене странке славе победу. До који дан читањем распис за сазивање скупштине, којој предстоји решење великог задатка. Родољубље и свест изабраних посланика одужиће се на најдостојнији начин оној поверењу, које је народ на њих положио. Државни живот младе краљевине коракуће напред, залечивши тешке ране, које му је задала стара омражена владавина. — Наша слика приказује скупштинску дворону у Београду, где ће се, као што се чује, састати прави пријатељи народни, да већају о његовом добру и напретку.

О језу.

(Види слику на стр. 89.)

Још из мрачних времена, када је владало незнање а царвала празноверица, почива на неким животињама нашега појаса предрасуда, те их, ма да су нешине или бар посредно корисне, нерасудни људи прае и гоне. Међу те животиње спадају и пр. сленић, кртица и овој врло сродни *јез*. Јез је једина животиња нашега појаса, која је бодљива као оклопом одевена; јез је невин, полен и неспретен четвероножник, који се споро креће и ноћу храни. Врсте језева у Јевропи најрадије живе по равницама или по брежуљцима, пењу се по јединице на брегове и бирају себи пребивалишта у нољу и ували, у муји или на обали течних или стајаћих вода, траже станове у најгушћем жбуњу, под грмовима, шушљав дрветима, коренима, стенама и рољским камењем, или изрију сами себи кратке јазбине. Тамо живе појединице или упарени, дану понајвише бораве и тек по заласку сунчеву ползе по своју храну, која се састоји из воћа, родова, семенца, корења, нарочито пак из малих сисаваца, птица, жаба, гуште-рава, амија, пужева, црви, зарезника, глиста, каткад и из младих печева, пилића и пачиња. Које они због своје тремости врло тешко хватају. У ходу свом стаје јез целом стопалом и с тога се не може ни мало пизати и скакати. У језа је врло оштар мирис и слух; вид и кус слабо развијени а осећање посве тупо. У северним земљама савије се јез у ленту и преспава у својој дожи читава зиму; у јарним земљама спава јез за време највеће летње невоље. Јез се одликује од других животиња нашега појаса тиме, што се може увек и у спаву доба савијати у ленту и што може своје тврде и шиласте бодље на све стране наперати и њима се бранити, тако да му лица, мачке и пас не могу ништа наудити. Женка окоти рано с пролећа 3 до 8 младаци, која су с почетка слепа, нага и месате боје; брижљиво их негује и одважно брани. Ма да је месо његово јестиво и шта више крсно, ипак га не треба гонити и таманити, јер он треба силан гад и шкљиве животиње а заклету је непријатељ змијама на шта више и отровним гујама, чији угриз језу ништа не шаоди и он показује особиту инстинктивну окретност и вештину док га не савлада. Чим нађе на коју љутину, грозно је уједе и по том се нагло савије, да га не би могла угризити; ово он позавља све догле, док јој не огризне кичму и док не малакше (као што показује наша слика на стр. 89, затим је починући с рена на горе прождире а главу с отровним зубима остави на страну; или јој јез, ако је вешто уверба, у један цут разире главу и не назећи из њезине угризне. Како је јез равнодушан према спољашњим животним одношјама, даје се лако уништити и држати у кољунцима и др. стајама, где брзо истреби пацове, мишеве и други гад, а он је посве невин.

КОВЧЕЖИЋ.

Просвета и уметност.

— *Годишњи извештај управног одбора „Матице Српске“ о својој раду.* — „Матица Српску“ задесило је тежак удар: изгубила је напенадином смрћу свог многогодишњег и веома заслужног председника д-ра Ђорђа Натошевића. На глас о смрти његовој записана је у записник голема туга за великим, невакнадином губитком, који је смрћу непрежаљеног покојника постигао ово друштво, које се тек његовим ревном настојањем прикључило ближе узвишеном задатку свом, издавањем „Књига за народ“ књижевност нашу, коју је обогатио многим и многим здравим и језгровитим родолика бистрог ума свога; народ српски, коме је светлим лучем народне просвете осветљавао пут к лепшој будућности а нарочито народну школу српску, коју је великом духа, племенитог и доброг срца покојник са свим преобразио, начинивши од ње светли храм народне просвете, право светилиште наше православне вере прадедовске и миле нам народности српске. При потребу учињене су све почасте, које је друштво ово могло указати својој непрежаљеној председнику, и наш живописца Новак Радоњић умован је, да за дворницу матичину аготови слику великог нам покојника из почасте о трошку друштвеног. Слава светлом спомену д-ра Ђорђа Натошевића! Слава му!

Високо кр. угарско министарство просвете и црквених послова у Будим-Пешти на поновљену молбу и представку овога друштва, одобрило је поднесено му основно писмо за стипендијску закладу Симе Ђорђевића и један примерак од тога послало је овоме друштву, а два је задржало за себе ради званичне употребе. Према том одобрењу учињена је благајница, да у скупуштини изабраним питомцима те закладе издаје стипендије, које им припадају, од почетка школске год. 1886/7.

Високо кр. угар. министарство просвете и црквених послова на поновљену представку одобрило је основно писмо за стипендијску за-

кладу „Гецину“ (Гедона Дуиберског) с тим додатком, да се стечај на упражњена стипендијска места има расписати и у званичном листу. Од поднесених четири примерка тог основног писма, два је задржало високо министарство, а два је послало овоме друштву, од којих је један достављен српској православној цркви општини у Сентомашу ради званичне употребе.

Високо кр. уг. министарство просвете и црквених послова, на представку овога друштва да потврди основно писмо за задужбину Петра Коњевића, потражило је да му се пошљу „Књиге за народ“ издаше из те задужбине, тестамент пок. Петра Коњевића, и записници друштвени, у којима су учињена наређења у погледу те задужбине. По што је том захтеву високог министарства за доста учињено, одобрило је исто поднесени му нацрт основног писма, по што се не противи вољи оснивачевој, а налази се у сагласности са задатком матичним. Уједно је позвало министарство, да му се то основно писмо поднесе у полат на српском а у полат на мађарском језику у четири примерака на потврду. И тој наредби високог министарства одговорено је, и сада се очекује коначна потврда поменутог основног писма.

Високо кр. уг. министарство просвете и црквених послова наредбом својом доставило је до знања, да су прегледани и са свим у реду нађени сви закључни рачуни за год. 1885. о свима фондовима, који се налазе под управом овога друштва. Уједно је позвало министарство, да му се из тестамент Марије Традафилке пошљу она места, која се тичу незане фондације и да му се јави, да ли је за ту задужбину изготвиено основно писмо. Према том захтеву послани су тражени изводи из поменутог тестамент високом министарству, и јављено му је, да ће се основно писмо за ту фондацију изготвити и на одобрење поднети, чим се цела остацина прили на руковање.

Високо кр. уг. министарство просвете и црквених послова, на представку овога друштва, одобрило је скупуштинном одређених 1000 фор. на подизање споменика Павлу Јовановићу у Араду, и на пренос његових остатака из старог гроба у ново. Према том одобрењу умована је српска правосл. црквена општина у Араду, да јави који је рок остављен за пренос смртних заостатака на старог гроба у ново, и да означи особу, на коју би се ово друштво могло обратити, да се постара о преносу костију, а тако исто и о подизању достојног споменика на гробу неумрлог добротвора Павла Јовановића. Општина није још ништа одговорила, али чим стигне одговор, управни одбор учињено што буде потребно за пренос костију и за подизање споменика.

Високо кр. уг. министарство просвете и црквених послова, наредбом својом известило је ово друштво, да су закључни рачуни за год. 1883. и 1884. о свима фондовима под управом овога друштва прегледани и да се потпуно слажу са већ прегледаним и у реду нађеним рачунима о фонду Петра Костића и Павла Јовановића и о фонду за заједничке управне трошкове.

Умовано је поново кр. уг. министарство просвете и црквених послова, да одобри поднесено му основно писмо за стипендијску закладу Гавре Романовића, или да учини своје приједбе ако их каквих има, да би та стипендијска заклада могла што пре ступити у живот.

Високо кр. угарско министарство унутрашњих послова, наредбом својом одобрило је избор д-ра Ђорђа Натошевића за председника „Матице српске“ на годину дана.

Број српских народних добротвора умовно се и омет са једном племенитом женском душом, која је по дужем преговору и договору са секретаром друштвеним, потписала и „Матицу“ на сачување послала свој тестамент с том жељом, да се о имену њеном, за време живота њезина, не поведе нигде јавна реч.

У првој тачци тог свога тестамент наређује ово: „Целокупно моје покретно и непокретно имање, што се год после моје смрти буде затекло, остављам књижевном друштву „Матица Српској“ у Н. Саду, коју за свога универзалног наследника именујем, и која ће после моје смрти бити власна, кад и колико за добро нађе све непокретности и покретности расиродати и у новац претворити, те из тога основати фонд на „Српске књижевне цели“.

У другој тачци свог тестамент наређује ово: „Задужбином овом руковање „Матица Српска“ на исти начин, као што рукоје и с осталим фондовима, што су њеној управи поверени; по о тој руковању свом није дужна ником рачуна давати, осим што има годишње рачуне на јавност износити. Приходи од основне главнице имаће се по одбитку правних трошкова главница придодавати све докде, док не досутигне своту од 30.000 фор.; тек онда се може чист приход употребљавати на подмирење књижевних потреба, које „Матица Српска“ за најпрече и најпотребније нађе, по главница од 30.000 фор. не сме се никад крњити.“

На позив овога друштва предали су извршници последње воље Марије Традафилке, Лука Јоцић и Паја Гостовић, од неспорног дела оставине М. Традафилке неке непокретности, које припадају заводу за „Српску православној сирочад под руковањем „Матице Српске“. Те су непокретности:

1. Кућа под бр. 36. у гр. зан. бр. 3907. града Новог Сада, (негда К. Новаковића) процењена по ниветару на 24.000 ф.

2. Кућа под бр. 863. у гр. зан. бр. 794. града Н. Сада (код „Пужа“) процењена на 16.000 фор.

3. Кућа под бр. 873. у гр. зан. бр. 804. града Н. Сада (негда Н. Димитријевића-Каукаша) процењена по ниветару на 13.760 ф.

За надзор тих кућа одређени су: књиговођа Арон Поповић и благајник Давидо Манојловић.

Осим ових непокретности, које неспорно припадају у власитост завода за „Српску православну сирочад“ под руковањем „Матице Српске“, има у оставини пок. Марије Трандафилке још непокретности, које би имале том заводу припасти, по у погледу којих је родбина покојне завештатељке подигла парницу, тражећи да се с обилажењем тестамена исте њима досуде. Те су непокретности:

1. $\frac{1}{4}$ куће на тргу у Н. Саду под бр. 31. 32. по ниветару у вредности од 28.000 ф. и

2. 328. $\frac{271}{1000}$ јутара ораће земље.

Те непокретности остале су и на даље под руковањем завршилаца тестамена све док се у течају стављене парнице не доврше.

Записник о предаји, односно о пријању потписали су како завршиоци тестамена као предаваоци, тако и наследници „Матице Српске“ као пријавци.

Умољени су завршиоци последње воље Марије Трандафилке, да пораде на томе, да овдашњи кр. судбени сто што пре непосредно преда овоје друштву како своту од 2376 фор. која се у депозиту налази код овдашње кр. државне порезне благајнице, заједно са депозитним интересом, тако исто и уложну књижицу „Српске новосадске задруге за међусобно помагање и штедњу“ у износу 13.500 фор., које обе своте спадају у поменути завод за сирочад.

Од продатих драгоцености покојне Марије Трандафилке ушло је накнадно још 379 фор.

Умољен је судбени сто у Н. Саду, да унети завршиоце тестамена пок. Марије Трандафилке да рачуне, који се тичу фундације, која је „Матица“ на руковање поверена, како за прошлост тако и од сада непосредно подноси овоје друштву, како би она с њима те рачуне могла расправити. По што суд тој молби није за доста учинио, одређена је комисија, која је те рачуне код суда прегледала и своје примедбе на њих учинила.

Како је исход некојих великих и важних парница против оставине Марије Трандафилке веома проблематичан, шта више сумњив, то су по предлогу фискала друштвеног д-ра Илије Вучетића, одређени потпредседник Паја Новић и члан управног одбора Паја Гостовић, да му контролишу цео рад око вођења тих парница и да му у томе буду саветом на руци.

Оставина покојног кнеза Александра Карађорђевића, која по одбитку раних легата износи око 75.000 фор., није се могла мирним начином расправити, па да се то више пута покушавало. „Матица“ је на име најавила, да прија на себе руковање са стипендијским закладама пок. кнеза Александра Карађорђевића, и да ће извршити последњу вољу завештачеву, у колико то државни закони буду допуштали.

На ту одлуку јавио је Светозар Димитријевић, адвокат и заступник кнеза А. Карађорђевића у Тамишвару, да кнежевни Ђорђе Карађорђевић жели, да се воља тестаторова по буквалном смислу тестамена изврши, а ако би највиша политично-административна власт нарекла, да се воља тестаторова с погледом на међународне одношаје не може у свој целини извршити, то задржава себи право, да у име кнежевни Ђорђе као универсалног наследника због немогућности извршења воље тестаторове, путем редовне парнице потражи уништење самог тестамена, па ако ту парницу добије, он ће тада последњу вољу оснивачеву дословце извршити. Сада је одређено ново рочиште у Тамишвару у тој ствари, на ком ће се покушати да се та оставина мирним начином расправи.

Највећу тежњу за расправом чини то, што је већи део у тестаменту остављене стипендијске закладе одређен за стипендије на ђаке из Босне, Херцеговине и Србије, који морају полазити школе у Београду.

Оцене и прикази.

Балканско полуострво од А. Е. Лукса. Тако се зове најновије страшно дело, које се бави са описивањем тога „интересног“ дела Европе *) и — хоћу одмах у почетку да речем — оно описује доста верно тај део европских земаља, што се веома ретко може о делница те врсте рећи, које странци пишу.

*) Оригинални наслов јесте: *Die Balkanhalbinsel (mit Ausschluss von Griechenland). Physikalische und ethnographische Schilderungen und Stadtbilder von A. E. Lux, Freiburg in Breisgau Herder'sche Verlagshandlung 1887, Bel. 8°, стр. XII. und 276.* Са 90 слика, једном напомањем Цариграда и 4 мапе.

Дело се бави описом физичких и етнографских одношаја балканског полуострва са изузетком Грчке, која би изискивала опширнији опис, те и веће дело. Осим тога оно доноси и слике о варошком животу и приликама разуме се, о онима, кроз које је писац овога дела пропутовао.

Као северну границу балканском полуострву узима овај писац пругу од најсеверније тачке карнерског залива па до Купе, која по том до утока у Саву обележава северну границу, а одатле Сава до утока у Дунав и најпосле сами Дунав до свога ушћа у Црно Море. По томе обухвата тај опис ове земље:

	□ километра	□ жила	душа
Део уже Тројединце.....	10.563	191. ⁴⁴ / ₁₀₀	1,042.850
Далмација.....	12.832	233. ¹⁰⁴ / ₁₀₀	
Босна.....	43.375	787. ¹¹ / ₁₀₀	
Херцеговина.....	8.727	158. ² / ₁₀₀	1,504.091
Ново-пазарски део.....	8.963	162. ² / ₁₀₀	
Црна Гора.....	9.030. ² / ₁₀₀	163. ¹⁰⁰ / ₁₀₀	236.000
Србија.....	48.582	882. ¹⁰ / ₁₀₀	1,902.419
Бугарска.....	63.972	1161. ¹⁰ / ₁₀₀	2,007.919
Источна Румелија.....	35.901	651. ¹⁰ / ₁₀₀	815.946
Добруча (влашки део).....	15.812	287. ¹ / ₁₀₀	185.634
Турска.....	155.216. ¹⁰ / ₁₀₀	2818. ¹⁰⁰ / ₁₀₀	4,212.674
Свега.....	412.974. ¹⁰ / ₁₀₀	7499. ¹⁰⁰ / ₁₀₀	11,907.533

По народности дели се ово становништво на: *Србе* (4,552,480), **)

Ова дата новадисмо из тога дела, пошто ће она бити најновија па ће интересовати наше читаоце, ма да и сам писац допушта, да и овако неће бити сви поуздана, као што је и све неверовито и непоуздано, на Балкану.

Хоћемо још неке, колико интересантне, толико и још више *по нас Србе поучне* податке из ове књиге да наведемо, а ти нам дају неку слику о просветном стању балканских народа. Школа имају ти разни народи оволико, узете по земљама: *Бугарска* 1438. те долази 1 школа на 1396 душа; *Далмација* 340 школа, те 1 на 1419 душа; *Босна* 810, те 1 на 1857 душа; *Тројединички део* 387 школе, те 1 на 1759 д.; *Србија* 558, те 1 на 3459 д.; *Црна Гора* 35 шк., те 1 на 6743 д.; *Источна Румелија* 1433 шк., те 1 на 569 душа. По томе у просветном погледу стоје најгоре две српске независне државе а најбоље Источна Румелија. Заиста, вредна ствар, да се српски државници о овоје промисле и да се одваже на дело, које би нам у овом правцу подигао углед на Балкану!

Ми донесмо ово неколико извода из реченог дела и тиме самим и нехотице приказасмо га као вредно за свакога, ко хоће с Балканом да се боље упозна и за онога, који на Балкану има своје браће. Разуме се, да дело то има много више интереснога него што бисмо ми то од туђинаца навикнути. Истина, писац, као западњак, има више осећаја за Батенберга и немачку културу, па је наклоњенији Бугарској и аустријској управи у окупираним земљама; но то му се мора одбити на речено његово својство, уз које је он доста објективан, те тако га видимо, да, набројајући народности, *прво* говори о Србима, као о највреднијима првог спомена, као о народу, јуначком и слободњачком а славне прошлости, чију славу делимиче у својој краљевини оживеше, тако код аграрних одношаја у Босни признаје, да има тек да се чини нешто, ако хоће земља да се подигне из заостајалости под Турском...

Занимљив начин описивања свију одношаја набројених земаља, лепе слике уздижу цену овом делу и увећавају сласт, којом оно — хоћеш нећеш, мораш — да читаш.

Хемијска технологија I. део: о води и гориву. Израдио С. М. Лозанић, професор хемије и хемијске технологије у вел. школи. У Београду, издање и штампана српског краљ. државне штампарије. 1887. Стр. 176. Цена 1 динар. (Свршетак.)

Да пређемо на други део „о гориву“.

На стр. 109. говори госп. писац о хитроскопној води и о минералних телима као о „случајним примесима“ дрвета. Тај назив чини нам се мало неадекватан. Хитроскопна вода и минерална тела сачињавају споредне састојке дрвета, али никако случајне, јер их налазимо у сваком дрвету.

Говорећи о сулфиду гвожђа као о пратноцу фосилног угља, наводи госп. писац да је то неповољан састојак угља, јер „оксидишући се на ваздуху хоће угаљ да запали“. При оксидацији сулфида истина ослобађа се извесна количина топлоте, али ова није довољна

**) Тако стоји: Остали Словени (осим Бугара, које засебно наводи.)

Бугаре (2,246,241), *Грке* (1,385,447), *Арбанаси* (1,163,200), *Турке* (1,664,438) и друге по броју незнајуће народности. *пиа: православних* 7,275,417. *западних хришћана* 1,345,284, *мухамеданаца* 3,183,166 и 103,666 *јевреја*.

да запали угља. Осим тога примећено је: да се баш не запаљује најлакше овај угља, који садржи у себи много сулфида гвожђа. Из тога следује: да не дејствује само оксидација сулфида на запаљивост угља, већ да ту има и других момената. А ти су: не хала апсорпција ваздухова кисеоника (кисеоника) помоћу угља; оксидација угљеника и хидрогена (водоника) у угљену киселину и воду, па тек у трећем реду оксидација сулфида гвожђа.

На стр. 110. говори г. писац о „топлотном ефекту горива“ који он још иначе назива и „калоријама“. Госп. писац употребљава овде два назива, који не значе једно и исто. Одмах на идућој страни тумачи значај калорије и вели: „количина топлоте, која може један део воде да загреје за 1°, и то од 0° до 1°“. То стоји; под калоријом разумевамо само то и ништа друго. За то не би било слободно и топлотни ефекат називати калоријом.

При говору о одређивању топлотног ефекта, описује г. писац Fischer-ов калориметар, и операције које се њиме врше. При свршетку наводи пример, да би ученика упознао са резултатима једног таквог одређивања. По нашем мишљењу је погрешна метода оваког налагања. Оно истина, исто тако чини и Wagner у својој књизи, али сумњамо да ће когод и Wagner-а разумети. Пре описа калориметра треба госп. писац да говори о принципима, на којима се базира одређивање топлотног ефекта, и да изложи читав пут, којим се долази до формуле. Може бити да би му когод у том случају пребацио: е је оншпран, али смо уверени да би га онда сваки разумео.

Говорећи на стр. 116. о тако званом „корисном топлотном ефекту“ (nutzbarer Heizeffect), могао је госп. писац тај одељак мало спецификовати. Он вели: „грађени су опати у велико, онајајући: колико ће се паре развити из парног казана, кад под њим сагори извесна количина угља“. Ту треба да је напоменуто: да пара мора да има температуру од 112.5° C. (по Brig-y) или 150° C. (по Hartig-y) а вода, из које пару добијамо, 0° C.; јер то није све једно, ма какву температуру пара имала.

На стр. 116. није са свим тачно протумачен „цирометријски ефекат горива“. Госп. писац тумачи: „да је раван апсолутном топлотном ефекту његову, подељен са провадом из специфичних топлота и релативних количина његових сагорелих продуката“, а треба да стоји: „... подељен са сумом провадова из специфичних топлота и релативних количина његових сагорелих продуката“.

Обично се држи, да дрвеће садржи лети више воде по зими. То исто тврди и госп. писац на стр. 119. ако поверујемо општина Duhamel-овим, Hartig-овим и Nördlinger-овим, баш је противно случај. По њиховом тврђењу садржи дрво највише воде у себи месеца декембра, а опада овим редом: декембар, јануар, октобар, новембар, фебруар, март, април, мај, август, септембар, јун, јул. По том садржи дакле дрво највише воде месеца декембра, а најмање месеца јула.

На стр. 126. говори г. писац о угљенисању дрвета у гомилама, па вели: „у овим гомилама слаже се дрво усправљено или положено, и према томе разликују се стојеће и лежеће гомиле“. Не ће бити да се према томе разликују стојеће и лежеће гомиле, већ по облику, као што то и сам г. писац мало ниже напомиње: „стојеће гомиле имају полукругласт облик, изгледају као пласт сена“. — Мало даље говори г. писац о „угљенисању дрвета у лежећим гомилама“. „Ове су гомиле паралелонипедне; ограђене су кољем, а на њих су утврђене талне“. Овде је г. писац заборавио да каже: да се између дрва и талпа остави празан простор од својих 15 cm. који се испуни блатом, јер би иначе при угљенисању талне изгореле.

Говорећи о угљенисању фосилног угља, описује на стр. 136. Аполтову пећ, али без слике. Аполтова пећ је тако копликовано саграђена, да јој човек поред лене слике тешко може разумети конструкцију, а без ње то није никакмо могуће.

Што се тиче поделе грађе (материјала), то је и у овом делу врло добра. Само су тресет и мрки угља кратко узети. Могао је г. писац о њима бар још два пут толико да напише, а да много не каже.

Језик није без погрешака, али је ипак бољи од језика у претходним делима г. писца. Само треба мало да привази, да не употребљава речи, као што су: пресује (pressen), проба (Probe), класице (Klappen), фонтене (Fontain), армиран (armirt), шаржире (chargirt), рентабилитет (Rentabilität) и т. д.

Слике су лепе и разговетне, и знатно олакшавају разумевање текста.

Завршујући овај кратки приказ, желимо да и остале свеске што пре угледају света, како би што скорије имали дело, којим се може наша сиромашна књижевност с правом поносити.

1а.

Новије књиге српске и словенске.

Поменик знаменитих људи у српскога народа најновијега доба. У нас могу врло често да се чују оваке реченице: „Срби су народ незахалан; захвалност је биљка која ретко нице, а још ређе напредује на земљи српској!“

А да ли је то баш тако?

Што је год лено, то неодољиво мора изазивати дивљење. То је закон коже се, и нехотице, сваки покурава.

Лепота предака у делима мора будити дивљење у очима потомака; а од дивљења до захвалности није далеко!

Али ако ћемо говорити право, ми нисмо чинили што смо били дужни, и што смо могли, да лепота у делима наших предака буде виђена, сазнана, завољена, те разбуди и укрепи чуло захвалности.

За потпуну историју треба много; треба самих припремних радова толико, колико бар моја снага не може сама да савлада.

Жалећи што не могу колико би хтео, и колико би требало, ја сам се потрудио онолико колико сам могао, и написао сам горњи Поменик.

Тај опис хоћу сада да штампам.

Поменик ће донети 376 биографија знаменитих људи и жена у нашега народа.

Толико их је сада, а до свршетка биће их и више.

У том Поменику нашли су места не само из Краљевине Србије, него и из свих српских крајева, за које год сам могао где дознати, и о којима сам могао грађе прибавити.

Књига ће се штампати на лепој картији, у формату као што је „Кнежевина Србија“, и изиће нише од 40 штампаних табака.

Да би било лакше купити је, издаћу је у четири свеске: свака по 10 табака, ако не и више.

Цена је, за оне који све свеске напред плате, 5 динара, а који плаћају сваку свеску за се по 1.50 динара од свеске.

Чим се скупи толико претилате, да се може штампати платити, рукопис ће се дати у штампу, и излазиће, свеска за свеском, без прекида. Једнаеста књига, или цена њена припада скупаћу.

Надам се да се пријатељи, који су ми се свакад до сад својски одазивали, не ће оглушити ни према Поменику, који ће им донети најзренија и најинтереснија имена из новије српске историје....

Писма с новцима, и наруџбине ваља слати М. Ђ. Милићевићу, цетињска улица бр. 19. Београд.

— *Пијаба вода, како се набавља и испитује* са додатком *анализа пијаких вода у Бачкој* написао *Миша Петровић* професор природних наука у српској учитељској школи у Сомбору. Ову је књигу наградила „Матица Српска“ са 50 дуката из фонда Јована Остојића и жене му Терезије. Панчево, у комисији књижарнице браће Јовановића 1887. — Стоји 60 новчића или 1 динар и 50 пара.

— Јављам свој г.г. свештеницима и сл. црквеним општинама, да је моја књига: *Дополнителни Требник* изишла из штампе, и да се кожд по 3 ф. може код мене добити. У Пригу 30 августа 1887. Васа Николајевић, парох.

— „*Бошњак*“ календар за преступну годину у два издања, *кирилицом и латиницом, година шеста*, ради се у велико и изићи ће 1. новембра о. г. из штампе. „Бошњак“ ће ове године бити обилат и разноврстан у садржају као и лански. Биће у њему и опет осим календарскога дела забаве и поуке, разних корисних таблица и билежака за домаће потребе, потпуни шематизам свих области и школа у земљи, уз то и потпуни шематизам *православног и католичког свештенства* у свој Босни и Херцеговини, први у издању кирилицом а други у издању латиницом. Цена 50 новч.

— *Своци народног предања око гроба Филипа Вишњића*, покупили *Б. Змејановић* и *Богољуб Познановић*. — Приход је намењен оснивању „стип. закладе Филипа Вишњића“. Брзотиском Вортманове „прве илоче штампарије“ 1887.

— Митрополит црногорски *Висарион Љубиша*, написао *Дионисије Миковић* управитељ манастира Бање. (Прештампано на „Гласа Истине“ за 1886.) У Новом Саду, издање и штампа А. Пајевића 1886.

Оливер Тајс, написао *Чарлс Дикенс*, превео *Миша Борђевић*. I. књига. Стоји 1 динар. Београд, штампарија изредне странке.

— Истога дела II. књига стоји такође 1 динар.

— *Царић*, мали календар са сликама 1888. која је преступна и има 366 дана. Нови Сад, издање и штампа А. Пајевића 1887.

— „*Oesterreich-Ungarn in Wort und Bild*“ зове се монументално дело, које излази под надзором самога наследника царскога престола, надвојводе РУДОЛФА, на немачком и мађарском језику. Недавно се бавио у Н. Саду Владислав Кирић, сликар из Будапеште, а дошао је тамо, да се за то дело преслика лик великога добротвора нашега *Саве Текелије* са лика му у зачељу дворане „Матице Српске“. Из Н. Сада је отишао у Карловце, да прецрта *печат Арсенија Чарнојевића* са грбом му, лик *Адама Фелдварца*, вође срп. Кожарских Шајкаша, *Борба Бранковића* и *Богоћа Страхимировића*, једнога од граничарских команданата. Осим тога има да начини скицу српске куће и намештаја у кући и скацу народној ношњи и обичајима.

Б е л е ш к е.

— **Споменик Вуку и Доситеју.** Српска академија наука и вештина у Београду намерава подићи споменик Вуку Караџићу и Доситеју Обрадовићу. Споменик би био пред београдском саборном црквом. Нацрт за споменик израђује проф. Мих. Валтровић, архитект Милутиновић, вајари Убанкић и Иакић.

— **Патриарх Анђелић** основао је ових дана знатне закладе. Српској катедралној цркви у Карловцима поклонно је *хиљаду дунара* у злату, да се набаве црквене утвари; патронату гимназије *двдесет хиљада* форината, да се утемељи фонд професорских пензија, а *двдесет хиљада* форината даровао је управи фонда ради потпомагања свештеничких удовица и сирочади.

— **Д-ра Пају Боту** ваљаног лечника из Бел. Бечкереча именовала је краљевска српска влада за среског лекара у Убу у Србији. — Колико нам је жао што тако ваљан лекар и ревностан члан целокупне српске народне слободоумне странке напустио наше крајеве, ипак му желимо сваку срећу у Србиној слободној земљи.

Владавац у бегству. Владавац авгански у Азији Ејуб-кан познат је као велики руски пријатељ, њега је енглески новац стерао са престола, а на њега незаконито наместио Абдурмана-кана. Ејуба су ухватиле персијске власти, оковали и бацили у тавницу. Ејубу је испало за руком да побегне, и сад покушава да се дочепа руске земље, јер зна, да ће тамо бити заштићен. Абдурман је послао за њим потеру. — Дође ли Ејуб до руске земље, Русија ће га наместити на авгански престо, а Авганци ће га једва дочекати, јер га волију од Абдурмана, који је познат као крвопук и силеџија.

— **Православље у Јапану.** У Јапану има сада 205 православних општина, 16 свештеника, 105 преповједника, 148 црквених аданаја, 3 мушка духовна училишта, 1 семинар са 107 питомца, који се уче у православију и спремају за преповједника православија. 1 женско училиште са 32 ученица. Зграда овога последњег завода нагорела је прошле године, а трофица Путјатина отишла у Јапан, да тамо подигне за женско училиште већезебно здање, у које се може сместити до 100 питомца. Ове године преведено је 1470 Јапанаца у православље.

— **Пиварска индустрија у години 1885—1886.** Од 1. септ. 1885. до 1. августа 1887. године у Аустро-Угарској. За то време било је 1983 пивара (т. ј. 37 мање него пре). Свега се испекло пива 12.591.631 хектолитара (од чега у Угарској само 630.135 хектолит.) Према год. 1884—85. произвело се 1885—86 г. 653. хл. 615 мање пива. У Босни и Херцеговини било је 7 пивара, а производња се са 2148 хект. увећала. Значајно је да се у бившој крајини почело у великој количини трошити пиво. —

— **Амерички дуел.** Не давно је извршен чудан дуел у северној Америци, а у граду Барјевиљу. Неки уредник једнога листа, Слефорд дуелирао се са Мак-Ардијем, вођом задруге за уздржавање од алкохолних пића. Услови дуела су били, да обојицу затворе у једну празну собу, те да им се ништа не да јести, док један од њих двојице не умре од глади, само да им се даје по мало воде. Цела ствар је тим интересантија била за публику, што су ова два дуелента била уједно два контраста. Слефорд је био црњанац, а Ардије није за 24 године окусио алкохолна пића. Слефорд је молио да му се допусти да пуши, и заиста му то допусте, али само три цигаре на дан, које су му кроз прозор сваки дан пружали. Непео је морао враћати на-траг, да тиме увери: е није жаутао или гутао дуван. Овај гласан дуел трајао је 42 дана 6 сати и 21 минут, после кога времена је Слефорд самртничким гласом викао да се отворе врата. Мак-Ардије је умро. Тело му прегледа, да се види: није ли га можда противник силом убео. Но и овај је био већ од 7 дана тако слаб, да се није могло на то ни помишљати. Сав је изглед да ће и победилац за побеђеним у гроб, јер крај све неге, тешко ће се повратити.

— **Математичар до смрти.** Господин Лагин, члан француске академије наука и извршни аритметичар, лежаше на самртној постељи, окружен неколиким сродницима и пријатељима, међу којима беше и његов пријатељ господин Маупертуис. Лагин завешта већ смртним гласом нека наређења о својој имовини, те тим побуди незадовољство једног сродника, који носуња у свесност самртника. Господин Маупертуис тврђаше, да је његов пријатељ при чистој свести, те да би му ово доказао, саже се постељи самртниковој и рече истом на ухо: „Лагин, колики је квадрат од 127² „144“ издасаме самртник — и премину.

— **Колико се троши на школе у Енглеској.** У прорачуну за годину 1887. и 1888. одређено је за школе трију краљевина 111.477.320 марака. Од те своте припада школама енглеским и велиским 69.176.140 марака, прошле године 68.050.780, шкотским 11.067.840 мар., прошле године 10.485.260, ирским 17.481.020 марака, прошле год. 16.561.460, свега 97.725.000 марака, прошле године 95.106.500. Међу осталим ставкама прорачуна најзнатније су оне за знањости и уметности са 9.000.000 марака и за британски музеј 3.000.000 марака.

† **Мудроњ.** Из Словачког Турч. св. Мартина стиже целом Словенству тужан глас, да је велики словачки родољуб М. Мудроњ преминуо. Ово је трдан губитак за словачки народ, који има мали број родољуба, као што му је овај велики родољуб био. Слава му!

Исправка.

У свесци трећој, на стр. 70 у реду 38 поткрала се у чланку „*Оцене и прикази*“ велика погрешка. Штампано је: „То *није* истина; само што и. т. д.“, а треба да стоји: „То *је* истина и. т. д.“; што се овим исправља.

Решење ребуса

у 3-ој свесци „Немање“.

„Колико људи толико људи.“

„Шуљикац је био српски војвода.“

Решили су и добијају награду:

Милева Радојичић у Панчеву.

Милица удов. Стефановић у Шиду.

Васа Кретић, агент дун. пар. друштва у Брчку.

Божа Живковић у Београду.

Ђорђе Бабић учитељ у Ресну.

Дале су решили: А. Подгорчић у Т. Бечеју, С. Митриновић у Приједору, Тома Бекаћ у Панчеву, Вељко Константиновић учитељ у Панчеву, Н. Ј. Поповић у Ади, Јулка Константиновић у Вршцу, Јоца Предић у Вршцу, Светозар Ђирић у Панчеву, Светозар Михајловић диплом. апотекар у Вуковару, Марко Требовац у Приједору, М. Бошњаконић у Бањалуци, Петар Баћановић у Вуковару, К. Вујатковићева у Митровици, Јован Ивановић ђак у Маи. Кувеждину, Радивој Влаовић ђак у Маи. Кувеждину, Р. Ивичић к. порезник у Бобош, Милорад Павловић у Београду, Стеван Паланачки у Сомбору, Кристина Снајић у Шиду, Ђура Акмановић у Ади, Божко Поповић упр. учитељ у Б. Цркви, Мил. Каракашевић књижар у Сомбору, Даница Секулић ученица у Митровици, Живојин П. Неимовић телеграфиста у Београду, Ђ. Досић учитељ у Беркасову, К. Ликарић у Шиду, Игњат Вортман гимназиста у Илоку, Душан Јовановић у Митровици, Душан Кошчићарић у Вуковару, Мара Крстићева у Земуну, Божидар Добошаревић трговац у Београду, Мих. Л. Ђурић у Београду, Коста Рајковић у Митровици, Јован Бачванин у Земуну, Милутин Михајловић у Модошу, Јага Јинкер књиж. помоћник у Загребу, Јово Банић у Мостару, Перо Бојић учитељ у Лијевну, Ст. Обрадовић, у Ст. Градишци, Џијети Милошевић у Брчку, Јанко Т. Пурић свештеник у Чачку, Ј. Чупић учитељ у Травнику, Гавро М. Обрадовић гимназиста у Сарајеву, Драгутин Рајловић у Саријеву, Душан С. Билић у Мостару, Јелена Живковић у Ст. Градишци, Милан Тривановић у Сарајеву, Зарија Зечевић у Чајинци, Јово А. Дукић у Мостару, А. А. Боцарић буљанин у Будви, Симо Ј. Ковачевић у Фочи, Милан Џијетковић тр. помоћник у Загребу, Катица Адамовић у Бечу, Милан Т. Томић у Мостару, Јоца Баћанин гимназиста у Карловцу, Мита Драгић у Панчеву, Јулка Косанић ученица IV. разр. више девојачке школе у Сомбору, Аксо Пауновић пјевачик српске цркве у Загребу, Тереза Николајевић у Дубању, Сихо Маглић у Б. Градишци, Павле Томић гимназиста у Ср. Карловцу, Бранко Светковић у Мостару, Славомир Радовић гимназиста у Ресну, Вића Димитријевић у Вуковару, Паја Д. Бабић трг. помоћник у Загребу, Душан С. Петковић гимназиста у Веновићу, Зорка и Љубица Поцовић у Шиду, Марко Вудетић у Београду, Мило Стојчић приправник III. год. у Сомбору, Јов. Митриновић учитељ у Шлељу, Андрија Тот угоститељ у Мољу, Младен Савић у Шанцу.

Р е б у с

од А-а Боцарића у Будви.



Имена оних који реше саопштићемо у 5-ој свесци.

За уредничко одговара Франа Јонан. Штампан Ј. Н. Вернај у Бечу.